

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Maja Zečević

Kritika neoliberalizma Noama Chomskega

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Maja Zečevič

Mentor: izr. Prof. dr. Andrej A. Lukšič

Kritika neoliberalizma Noama Chomskega

Diplomsko delo

Ljubljana, 2010

Zahvaljujem se svojem mentorju, izr. prof. dr. Andreju A. Lukšiču, ki me je s svojimi predlogi in nasveti vodil pri pisanju diplomske naloge.

Zahvaljujem se tudi svoji družini, svojim prijateljem in ostalim, ki so me podpirali pri pisanju diplomske naloge.

KRITIKA NEOLIBERALIZMA NOAMA CHOMSKEGA

Noam Chomsky se že od samega začetka svoje akademske poti ukvarja z izrazom neoliberalizem, izrazom, ki je svojo institucionalizacijo doživel z Washingtonskim konsenzom. V diplomski nalogi bomo tako iskali glavne akterje neoliberalizma, kar posledično vodi v analizo glavnih akterjev Washingtonskega konsenza. Analizo bomo usmerili tudi v iskanje primarnih subjektov neoliberalizma, kamor po mnenju Chomskega lahko uvrstimo prav ZDA in Washingtonski konsenz z mednarodnimi institucijami, ki skrbijo za nadzor nad izvajanjem njegovih načel. Lotili se bomo tudi analize objekta neoliberalizma, torej posameznih elementov državne strukture, ki kanalizirajo neoliberalna načela. Tako smo se lotili pregleda mnenja Noama Chomskega o medijih, kjer smo ustavili tudi pri opisu propagandnega modela, pri analizi Noama Chomskega človekovih pravicah ter tudi analizi mnenja Noama Chomskega o intelektualcih. Za zaključek smo si zastavili eno bolj pomembnih vprašanj, ki se jih Chomsky na nezavedni ravni loteva že od nekdanj, in sicer iskanje rešitev pri odkrivanju neoliberalizma ter njegovem odstranjevanju.

Ključne besede: Noam Chomsky, neoliberalizem, Washingtonski konsenz, ZDA

THE CRITICISM OF NEOLIBERAL SYSTEM BY NOAM CHOMSKY

Ever since the beginning of his academic path, Noam Chomsky has been analyzing the term neoliberalism, which has been institutionalized with Washington consensus. In this diploma we shall be searching for main neoliberal players, which consecutively lead to the analysis of the main players of Washington consensus. Our analysis will be directed toward searching for primary neoliberal subjects, which are from Chomsky's point of view formed of USA and Washington Consensus. The latter is combined with international institutions that are in charge of control over and execution of Consensus principles. Another phase of our analysis is also identification of neoliberal objects, in other words different elements of state structure that function within neoliberal principles. That is why we have analyzed Chomsky's overlook of media structure, with a special insight to a propaganda model, his overlook of human rights and gave a an important impact also on his analysis of intellectuals as well. We will end our thesis by answering one of the most important questions, a question Chomsky has been trying to answer ever since the beginning of his academic path. It is the way to detect neoliberalism and the way to replace it with a new system.

Key words: Noam Chomsky, neoliberalism, Washington Consensus, USA

KAZALO

1	UVOD	6
2	METODOLOŠKI OKVIR.....	9
2.1	Opredelitev predmeta in cilja preučevanja	9
2.2	Metodologija preučevanja.....	10
2.3	Hipoteza.....	11
3	NEOLIBERALIZEM V TEORIJI	12
3.1	Splošno o neoliberalizmu.....	12
3.2	Neoliberalizem in Chomsky	14
4	SUBJEKT NEOLIBERALIZMA	19
4.1	ZDA (in njena zgodovina).....	20
4.1.1	Zgodnejše obdobje.....	20
4.1.2	Poznejše obdobje	21
4.1.3	Sedanjost?.....	23
4.2	Washingtonski konsenz	25
4.2.1	Mednarodne organizacije	28
4.2.1.1	Organizacija združenih narodov (OZN)	29
4.2.1.2	Svetovna trgovinska organizacija (STO).....	32
4.2.1.3	Mednarodni monetarni sklad (MMS)	34
4.2.1.4	Svetovna banka	36
5	OBJEKTI NEOLIBERALIZMA.....	38
5.1	Mediji.....	39
5.1.1	Odnosi z javnostmi	40
5.1.2	Propagandni model.....	41
5.1.3	Propaganda in ZDA	44
5.2	Človekove pravice	47
5.3	Intelektualci.....	51
6	SKLEP	55
7	LITERATURA	59
	PRILOGE.....	63
	Priloga A: O Noamu Chomskem.....	63
	Priloga B: Intervju z dr. Žigo Vodovnikom	68

1 UVOD

Dejstvo je, da sta ekonomija in politična ureditev določene države trdno povezani. Politična ureditev je tista, ki opredeli vrsto ekonomije, ki jo bo določena država izvajala. Vsaj tako trdi vsaka uradna opredelitev. Pa je temu res tako? Glede na delovanje državnih, pa tudi mednarodnih, institucij, bi lahko rekli, da je realnost povsem drugačna. Tako trdi tudi Noam Chomsky, eden bolj priznanih političnih intelektualcev našega časa. Chomsky je človek, ki je že pred časom, seveda govorimo o obdobju desetletij, začel opozarjati na to, da sta pravzaprav ekonomija in ekonomska usmerjenost tisti, ki določata politično opredeljenost določene države. Seveda v tem kontekstu ni pomembna vsaka država, ali bolje rečeno vsaka struktura posamezne države, pač pa samo države in strukture, ki jih lahko označimo z elitnimi. Ne glede na to, komu zastavimo vprašanje, katera država po mnenju posameznika predstavlja svetovno velesilo, naj si bo to osebi, ki ima mnogo vpogleda v svetovno politično dogajanje ali ne, je odgovor isti. To so Združene države Amerike (ZDA). Na vprašanje zakaj, pa bi mnogi odgovorili, da zato, ker predstavlja samo gnezdo kapitalističnega sistema in ob enem najbolj stabilno demokracijo.

Pa se pojavi vprašanje, ali kapitalizem lahko obstaja brez demokracije? In ali ima demokracija sploh pomen brez kapitalizma? In ne nazadnje, kaj kapitalizem in demokracija predstavljata v teoriji in v realnosti? Chomsky je človek, ki se pri iskanju odgovora na vprašanje nikoli ni bal »mainstream« ideologije. Je človek, ki je zvesto analiziral uradne informacije ter jih primerjal z dejanskimi dogodki. Tako je prišel do velikega razkola med teorijo in realnostjo. Seveda ne bi želeli že na samem začetku Chomskega označiti za klasičnega »anti-globalista«, saj njegovo videnje situacije sedanjega sveta ni ideološko opredeljeno. Prav zato je njegov pogled na realnost toliko bolj, lahko bi rekli kar, realen.

Chomsky se že skoraj od samega začetka svoje akademske poti ukvarja z analiziranjem in tolmačenjem politično – ekonomske vloge ZDA v svetu. Že zelo zgodaj je ugotovil, da je ekonomski interes ZDA zelo velik igralec na mednarodnem igrišču. Ta interes je postal tekom let tako prepoznaven, da je prejel celo ime. Pravimo mu neoliberalizem. Neoliberalizem je odločujoča politično-ekonomska paradigma našega časa – nanaša se na politiko in procese, po katerih je sorazmerno peščici zasebnih interesov dopuščeno,

da nadzira toliko družbenega življenja, kot je mogoče, da bi tako kar najbolj povečala svoj osebni dobiček (McChensey v Chomsky 2005b, 15).

Ti zasebni interesi pa po Chomskem, vsaj v mednarodni areni, predstavljajo interese prej omenjene veselile, to je ZDA. Pa vendar se nam na tej točki postavi logično vprašanje, zakaj ZDA? Z odgovorom na vprašanje, ki ga ponuja Chomsky, se pravzaprav skriva tudi moja osebna odločitev, da diplomsko nalogo posvetim trem ključnim elementom. Prvi je seveda Chomsky, drugi je njegova kritika in tretji neoliberalizem.

Chomsky veliko svojega intelektualnega časa posveti razkrivanju skritega, tolmačenju neuradnega in odkrivanju neznanega. Tako je bil sposoben v svoji dolgoletni karieri razgaliti sistem ZDA do dimenzij, o katerih si nihče ni bi upal tudi pomisliti. Tako je bil eden prvih, ki si je upal na glas govoriti o tem, da se za besedo demokracija pravzaprav skrivajo povsem drugi subjekti, kot bi pričakovali. To so korporacije. Chomsky trdi, da se za besedo demokracija skriva delovanje t.i. korporativnih elit. Te sestavljajo posamezniki in posameznice, ki jih ni zelo veliko, vendar so zelo močni, saj zastopajo institucije in korporativne prakse, te pa so tako obsežne, da jih ne morejo nadzorovati niti države (Rutar 2003, 157). Vpliv se je torej odmaknil od parlamentarnih institucij v roke velikim transnacionalnim korporacijam. Na primeru »korporativizacije Amerike« Noam Chomsky lucidno in s prepričljivimi argumenti dokazuje, da dajejo korporacije prednost dobičku in da je dejanska demokracija prej v napoto kot v oporo. Vrhunski menedžerji korporacij so dejansko tirani, ki jih še zdaleč ne zanima »fair play«, se pravi, da bi zakoni trga neovirano delovali, temveč uporabljajo svojo moč in vpliv pri vladah in državah za to, da te podredijo delovanje tržnih zakonitosti interesom korporacij (Rizman v Chomsky 2005b, 7 – 8).

Osrednji vidik neoliberalizma je sprostitvev finančnega kapitala, kar pomeni, da vlade ne morejo nadzorovati kapitalskih trgov; ne morejo ustaviti kapitalskega izvoza, nadzorovati valut in podobno. Ekonomisti dobro vedo nekaj, kar je znano že več sto let: če država ne more nadzorovati kapitalskega pretoka in ne more vplivati na svojo obrestno mero, ima zelo omejene možnosti politične izbire. Ekonomisti temu pravijo »virtualni parlament investitorjev in posojilodajalcev«. Ti nadzorujejo vladno politiko in če jim ni všeč, razrušijo ekonomijo. Glavni namen neoliberalizma je torej uničenje demokracije. Po drugi svetovni vojni je bil ustanovljen sistem, ki je vključeval kapitalski nadzor, razmeroma fiksen tečaj valut, ker so pravilno sklepali, da bo to vodilo k rasti, in ker bo vladam dovolilo izvajati ukrepe socialne države (Zidar 2005, 4 – 6).

Osnovna listina neoliberalizma je Washingtonski konsenz. Ta je namreč pod pretvezo, da zagotavlja razvoj in ekonomsko stabilnost države, institucionaliziral določene ekonomske politike, ki dovoljujejo nemoteno izvajanje lastnih interesov korporacij v državi, ki je konsenz sprejela. Idejni vodja, vsaj neuradni, je razviden že iz samega imena konsenza. Dvomimo lahko, da je altruizem tako edinstven element ZDA, da bi bil njihov edini razlog za vpeljavo konsenza pomoč manj razvitim državam ali državam v krizi. Po Chomskem se razlogi skrivajo drugje. Chomsky trdi, da so bili interesi vedno zelo egoistične narave.

V tej diplomski nalogi si bomo pogledali ravno to. Zakaj je ZDA postala tako pomemben igralec v mednarodni areni, kako vplivajo neoliberalna načela na samo delovanje ZDA, kakšni so vplivi neoliberalizma na državljane ZDA in ostale države, ki so v konfliktu ali partnerstvu z ZDA. Prav tako si bomo na primeru ZDA pogledali razsežnosti neoliberalnega koncepta. Kje vse lahko opazimo učinke njegovega delovanje in kod vse se je neoliberalnim načelom uspelo infiltrirati. Vse skupaj pa bomo pogledali izključno skozi dela Chomskega in njegovo kritiko neoliberalizma.

2 METODOLOŠKI OKVIR

2.1 Opredelitev predmeta in cilja preučevanja

Primarni cilj diplomske naloge je predstavitev kritike neoliberalnega sistema, ki bo slonela na akademskih zapisih in izjavah Noama Chomskega. Chomsky namreč trdi, da je z Washingtonskim konsenzom prišlo do institucionalizacije neoliberalnih načel, ki so pravzaprav, v nasprotju z uradnim tolmačenjem, uvedle sistem, naklonjen trgu in ne državi. Seveda v tem primeru trg enačimo z multikorporacijami in državo enačimo z vsemi strukturami prebivalcev, torej močnimi in bogatimi elitami kot tudi preostalim, socialno manj stabilnim prebivalstvom. Ker je že iz samega imena konsenza razvidno, da so politike, ki jih uvaja Washingtonski konsenz, v tesni povezavi s politikami ene najbolj razvitih kapitalističnih sistemov, Združenih držav Amerike (ZDA), bom v diplomski nalogi najprej poskušala prikazati prednosti, ki so jih ZDA, kot predstavnice svojih multikorporacij, pridobile, in na drugi strani države, ki so sprejele konsenz, izgubile. Prav tako bom poskušala dokazati, da so neoliberalna načela že od nekdaj, skoraj od same ustanovitve države, ukoreninjena v sam sistem ZDA, zato je ni čudno, da predstavljajo eno najmočnejših kapitalističnih sil. Chomsky je brezpogojno kritičen do učinkov in posledic neoliberalnega sistema ter pravi, da je možno v razvitih kapitalističnih država, kar po njegovem mnenju ZDA so, delovanje neoliberalnih načel zapaziti na vseh pomembnih segmentih delovanja države. Prav zaradi tega se bomo lotili dokazovana slednje teze, skozi preglednico dogodkov na področju mednarodnih sporazumov, delovanj medijev, delovanja intelektualcev ter upoštevanj človekovih pravic. Vse omenjene točke bodo v veliki meri slonele na primeru ZDA. Seveda, primarno zato, ker po Chomskem na lestvici najbolj krutih in razvitih kapitalističnih sistemov, kotirajo na prvem mestu. Pa tudi zato, ker je to le sistem, ki ga najbolj pozna.

2.2 Metodologija preučevanja

V moji diplomski nalogi sta ključna dva objekta analize, to je Noam Chomsky in neoliberalizem, zato sem vso pozornost posvetila iskanju informacij o neoliberalizmu v obširnem opusu del Noama Chomskega. Glede na to, da je ta eden najbolj citiranih oseb na svetu, da je izdal zavidljivo število knjig in ostale akademske literature, da so njegovi govori in predavanja objavljeni na spletu, da ima pravzaprav svojo spletno stran, kjer je objavljena vsaka najmanjša misel Noama Chomskega, dostop do literature ni bil težak. Pa vendar, v našem okolju se nahaja samo omejeno število knjig Noama Chomskega, katerih občutno majhen delež se neposredno loteva neoliberalizma. Seveda moram na tej točki pohvaliti odgovorne, da smo že pred leti dobili prevod t.i. »Biblije« kritike neoliberalizma Chomskega, to je knjigo Profit pred ljudmi.

Pomanjkanje, ki sem ga občutila zaradi nedostopnosti knjig, pa je bilo ravno nasprotno pri iskanju akademskih člankov in esejev. Kot že napisano, so na spletni strani chomsky.net objavljena vsa dela Chomskega, kar je olajšalo iskanje strokovnih informacij.

Pri pisanju diplomske naloge sem uporabila metodo analize in interpretacije virov, kjer sem se naslonila predvsem na dela, ki jih je napisal Chomsky sam, torej na primarne vire. Kljub temu, je v diplomski nalogi moč opaziti tudi misli analitikov del Chomskega, torej sekundarne vire. Ker stil pisanja Noama Chomskega na trenutke spominja na prosto pisanje toka misli, sem morala v vsakem posameznem delu izluščiti pomembne informacije za mojo temo.

V diplomski nalogi je moč zaznati še deskriptivno metodo, s pomočjo katere sem predstavila videnje Chomskega na določeno temo ter podala zaključke na zapisano.

2.3 Hipoteza

Ker je naša tema širokega značaja, se same vsebine diplomske naloge ne bomo mogli lotiti samo z eno hipotezo. Za najbolj kakovostno predstavitev kritike neoliberalizma Noama Chomskega smo si zato zastavili tri hipoteze.

Hipoteza 1: Chomsky trdi, da so se načela neoliberalizma, ki jih kapitalistični sistemi poznajo že dolgo časa, postala institucionalizirana s sprejetjem Washingtonskega konsenza.

Hipoteza 2: Chomsky trdi, da so učinki politik Washingtonskega konsenza v nasprotju z napovedmi subjektov, ki so jih predlagali. Konsenz je bil oblikovan tako, da bi oslabil ekonomsko stabilnost držav ter oblikoval multikorporacijam in bogatim elitam prijazen trg.

Hipoteza 3: Chomsky je mnenja, da kljub popolni indoktrinaciji obstajajo kanali, ki omogočajo ozaveščanje o neoliberalizmu ter tako postopno odpravo tega.

3 NEOLIBERALIZEM V TEORIJI

3.1 Splošno o neoliberalizmu

Neoliberalizem je odločujoča politično-ekonomska paradigma našega časa – nanaša se na politiko in procese, po katerih je sorazmerno peščici zasebnih interesov dopuščeno, da nadzira toliko družbenega življenja, kot je mogoče, da bi tako kar najbolj povečala svoj osebni dobiček. Neoliberalizem so najprej povezovali z Reaganom in Thatcherjevo, zadnji dve desetletji pa je bila prevladujoča globalna politična usmeritev, ki so jo prevzele politične stranke centra in večji del tradicionalne levice kot tudi desnice. Te stranke in politike, ki jih uresničujejo, predstavljajo neposredne interese izjemno bogatih vlagateljev in manj kot tisoč velikih korporacij (McChensey v Chomsky 2005b, 15).

Žiga Vodovnik (Vodovnik 2008) je v intervjuju na vprašanje, kateri dogodki v zgodovini so pripomogli k razvoju neoliberalizma, odgovoril, da je to zagotovo obdobje konec 60. in začetek 70. let, z narodno – osvobodilnimi boji v Aziji in Afriki. Pravi, da se je takrat celotna paradigma kolonializma morala spremeniti. Se pravi, do takrat so lahko zahodne sile obvladovale svet zgolj s silo, vojaško premočjo, zatem pa so bile bipolarne razdelitve sveta prisiljene spremeniti svoj način obvladovanja njihovih interesnih sfer. Vodovnik pravi, da so tako institucije, ki so bile vzpostavljene po koncu druge svetovne vojne, to je Mednarodni denarni sklad, Svetovna banka, prej še GATT oziroma Splošni sporazum o carinah in trgovanju, ki se je leta 1995 pretransformiral v Svetovno trgovinsko organizacijo, enostavno začele služiti drugim interesom. Tedaj se je odvisnost tega sveta, ki mu po Vodovniku lahko rečemo »belega centra«, spremenila in začelo se je izkoriščanje določenih držav oziroma držanje določenih držav v podrejenosti z ekonomskimi politikami. Takrat so se še okrepile politike Washingtonskega konsenza.

Takrat se je po Vodovniku začel proces neoliberalizacije, seveda pa predstavljata glavni mejnik, ki ga je mogoče eksplicitno izpostaviti, zagotovo izvolitev Reagana v Ameriki in Thatcherjeve v Veliki Britaniji.

Rizman (Rizman v Chomsky 2005b, 8 – 9) govori o močni navezi »koaliciji« med državami in ekonomskimi dejavniki. Pravi, da kljub temu, da se neoliberalistična miselnost zavzema za **minimalno vlado**, dejansko zagovarja njeno intervencijsko vlogo, ki naj bi na tako imenovanem svobodnem trgu zagotovila prevlado korporacij. Rizman nadalje trdi, da ni potrebno preveč verjeti konvencionalni neoklasični retoriki o »**zatonu nacionalne države**, ki bo odprl tako rekoč neomejeno vladavino svobodnega trga.« Pravi, da je eno in drugo mit, ki ga neoliberalistična ideologija razširja po svetu tudi z »gorjačo«, če je potrebno. Slednjega se korporacije po eni strani najbolj bojijo, po drugi strani pa jim dejansko omejevanje vloge države na področjih, ki zagotavljajo ključne varovalke socialne varnosti državljanov in marginaliziranih socialnih, etničnih in drugih skupin, pride prav. Rizman govori o proaktivni vlogi države pri povečevanju revščine in uničevanju okolja. Pravi, da so države v tem primeru v »koalicijski navezi« s korporacijami. Vlade in njihovi diplomatski predstavniki v tujih državah največkrat tudi ne prikrivajo svoje vloge pri vzpostavljanju privilegiranih pogojev za korporacije, ki pri svojem delovanju logično (»patriotsko«) skrbijo predvsem za optimizacijo interesov njihovega nacionalnega gospodarstva in države, ne pa za (tuyo) državo, v kateri so vzpostavili svojo prevlado. Velike in močne države lahko pri tem pričakujejo tudi usluge »nacionalnih« ustanov, kot je Svetovna banka (Rizman v Chomsky 2005b, 8 – 9).

Z napisanim se strinja tudi McChensey, ki poudarja očitno pomembnost države pri nastajanju globalne tržne ekonomije. Trdi, da je predstava zagovornikov poslovno usmerjenih ideologij, ki kot naravno širitev označujejo širitev prek meja, dejansko ravno nasprotna. Pravi, da je globalizacija posledica močnih držav, zlasti ZDA, ki vsiljujejo trgovinske in druge sporazume v grlo ljudstev sveta, da bi korporacijam in bogatim olajšale ekonomsko prevlado v državah sveta, ne da bi imele obveznost do narodov teh držav. Korporativni poročevalski mediji, industrija odnosov z javnostmi, akademski ideologi in intelektualni kulturni spisi igrajo osrednjo vlogo, ko ponujajo nujne iluzije, da se zdijo neprijetne okoliščine razumne, prijazne in nujne, če ne že zaželene. McChensey nadalje trdi, da je najbolj ugodno okolje za nemoteno rast neoliberalizma prav formalna volilna demokracija. Ta naj bi ponujala okolje, kjer se prebivalstvo odvrta od informacij, dostopa in javnih forumov, ki so nujni za pomembno sodelovanje pri odločanju. To idejo še nadaljuje in celo trdi, da je zato v primeru

neoliberalizma delo države najboljše omejiti na varovanje zasebne lastnine in uveljavljanje pogodb, pa na omejevanje politične razprave na nepomembna vprašanja. McChensey ob vsem tem ne pozabi poudariti enega bolj vidnih in pomembnih učinkov neoliberalizma, to je depolitizirano prebivalstvo, za katerega sta značilna apatija in cinizem. Čeprav nizka volilna udeležba občasno povzroča skrb nekaterim uveljavljenim strankam, kot je ameriška demokratska stranka, ki dobiva glasove zatiranih, običajno ljudje na oblasti nizko volilno udeležbo sprejemajo in spodbujajo kot nekaj prav dobrega, kajti ni presenetljivo, da tiste, ki ne volijo, najdemo predvsem med revnimi in v delavskem razredu. Politike, ki bi lahko hitro povečale zanimanje volivcev in stopnjo udeležbe na volitvah, onemogočijo, preden sploh lahko pridejo v javnost (McChensey v Chomsky 2005b, 17 – 22).

Naj torej tudi poglavje zaključim z mislimi McChensey-a, ki pri povzemanju mnenja Chomskega pravi, da so ekonomske posledice neoliberalizma približno enake vsepovsod. In sicer takšne, kot jih lahko pričakujemo: veliko naraščanje družbene in ekonomske neenakosti, znaten porast brezobzirnega razlaščenja najrevnejših držav in ljudstev sveta, katastrofalno globalno okolje, nestabilna globalna ekonomija, in nezaslišano bogatenje bogatih (McChensey v Chomsky 2005b, 16).

3.2 Neoliberalizem in Chomsky

Chomsky se preučevanja neoliberalizma loti precej analitično. Njegov pristop venomer spominja na primerjavo med predmetom preučevanja ter zgodovinskimi, stvarnimi in dejanskimi okoliščinami. Tako si je Chomsky za definiranje in preučevanje neoliberalizma sposodil tudi Adama Smitha in njegove klasične liberalne ideje. Pravi, da na prvi pogled izraz neoliberalizem spominja na sistem načel, ki je nov in temelji na klasičnih liberalnih idejah. Zaveznik teh je Adam Smith (Chomsky 2005b, 27). Kljub tej logični povezavi med klasičnim liberalizmom in neoliberalizmom, pa Chomsky trdi, da imata omenjeni doktrini bolj malo zveze. Pravi, da se ideologi klasične liberalne misli sklicujejo na delovanje tržišča kot »nevidne roke«, pri tem pa hitro prezrejo, da je teoretični utemeljitelj »nevidne roke« Adam Smith hkrati opozarjal, da jo mora država omejevati (Rizman v Chomsky 2005b, 10).

Chomsky pri primerjavi klasičnega liberalizma in neoliberalizma opozori še na eno ključno razliko, ki razblini vse ideje o podobnosti med omenjenima predmetoma preučevanja. Pravi namreč, da Adam Smith deluje v interesu »blagostanja naroda« in ne različnih individualnih interesov. Chomsky vidi Smitha v pozitivnem smislu, kot progresivnega misleca humanistične liberalne tradicije. Neoliberalizem pa je dobil danes na žalost drug značaj, ki je osnovan na drugih pogledih in vrednotah, zlasti na tekmovalnem koristoljubju in na tekmi za profitom kot največji vrlini (Fox 2003, 39 – 40).

Chomsky torej zelo hitro ovrže idejo, da je neoliberalizem novodobna različica klasične liberalne misli ter se loti preučevanja posameznih elementov doktrine. Tako Chomsky ugotovi, da ima neoliberalizem pravzaprav dva vidika. Torej formalnega in neformalnega, kjer se o prvem razpravlja precej, medtem ko se o drugem razpravlja dokaj malo. Zelo izpostavljen vidik neoliberalizma je po Chomskem **učinek na ekonomski razvoj**. Po Chomskem veljajo namreč neoliberalni programi od leta 1970, kjer so posledice slednjih programov jasne. Pravi namreč, da so države, ki so posvojile neoliberalna pravila, utrpeli veliko škodo, medtem ko so tiste, ki so jih ignorirale, uspeli. Chomsky celo trdi, da je korelacija med omenjenima spremenljivkama izjemno visoka. Njegova kritika se loti tudi pomembnega elementa neoliberalizma. To je ekonomistov, za katere pravi, da mešajo pojme, saj zamenjujejo neoliberalizem s trgovino oziroma izvozom. Dve povsem drugi razsežnosti. Dokaz napisanemu so ZDA, ki so po besedah Chomskega postale najbogatejša država na svetu, kljub zelo nizkemu izvozu ter velikemu notranjemu trgu. Na ekonomski ravni je stvar torej jasna: neoliberalna pravila škodijo ekonomski rasti in razvoju ter povečujejo neenakosti. Sedaj smo preučili »javni« vidik neoliberalizma. Neformalni vidik, o katerem se v javnosti ne govori, pa je **politični učinek**. Celotni neoliberalni paket je utemeljen tako, da uniči demokracijo. To je bil po besedah Chomskega pravzaprav pravi povod za uveljavljanja neoliberalnih načel (Zidar 2005, 4 – 6).

Chomsky trdi, da je osrednji vidik neoliberalizma **sprostitev finančnega kapitala**, kar pomeni, da vlade ne morejo nadzorovati kapitalskih trgov; ne morejo ustaviti kapitalskega izvoza, nadzorovati valut in podobno. Pravi, da ekonomisti dobro vedo nekaj, kar je znano že več sto let, in sicer, če država ne more nadzorovati kapitalskega pretoka in ne more vplivati na svojo obrestno mero, ima zelo omejene možnosti

politične izbire. Ekonomisti temu pravijo »virtualni parlament investorjev in posojilodajalcev«. Ti nadzorujejo vladno politiko in če jim ni všeč, razušijo ekonomijo. Glavni namen neoliberalizma je torej uničenje demokracije.

Chomsky se prav tako dotakne privatizacije, za katero pravi, da ni nobenega pravega ekonomskega motiva. Trdi, da se razlog za privatizacijo skriva v dejstvu, da ko je nekaj privatizirano, je po definiciji umaknjeno iz javne arene, ljudje pri tem nimajo nobene besede več. Privatizacija tega, čemur pravijo »storitve«, je v resnici metoda za popolno uničenje demokracije. Chomsky navaja, da med storitve štejemo zdravstvo, izobraževanje, vodo, torej skoraj vse, kar zadeva vsakogar. Če so storitve privatizirane, pridejo v roke tiranskih totalitarnih institucij, kajti korporacije niso nič drugega kot to. Javnosti tako rekoč niso odgovorne, zato ta ne more več vplivati na to, kakšne zdravstvene storitve ali vodo bo imela. Ključni namen in jasen učinek neoliberalizacije je torej uničenje demokracije (Zidar 2005, 4 – 6).

Tržišče, ki ga usmerja država, po besedah Chomskega najbolje služi tistim, ki imajo denar. Medtem pa se številni znajdejo v začaranem krogu revščine, ki se samo še povečuje. Podatkov, ki pritrjujejo tem ugotovitvam, ni treba iskati pri radikalnih političnih aktivistih in intelektualcih, temveč jih je moč prebrati v dokumentih Organizacije združenih narodov, kjer lahko najdemo tudi takšne ocene, ko je ta, da se je prepad med dvajsetimi odstotki najbolj bogatega in dvajsetimi odstotki najbolj revnega dela prebivalstva v svetu v letih med 1960 in 1989 povečal za več kot polovico. Cena za neoliberalni trg je tako z moralnega, kot tudi s kateregakoli drugega človeškega vidika, nesprejemljivo visoka ali, pravilneje – neznosna. Kot ugotavlja Chomsky, izstavlja globalni trg naslednji račun: vsaki dve uri na svetu smrt najmanj 1.000 otrok zaradi bolezni, ki jih je mogoče v bogatem svetu brez težav pozdraviti. Prav tako pa vsaj dvakrat več žensk trpi v času nosečnosti ali tudi umre ob rojstvu otrok, ker jim niso dostopna tista zdravila in potrebna nega, ki so v razvitem svetu običajni (Rizman v Chomsky 2005b, 9 – 10).

Da bi v praksi dokazal napisano, omeni študijo transnacionalnih korporacij (TNC) Winfrieda Ruigrocka in Roba van Tulderja. Ta je dokazala, da so skoraj vsa največja svetovna podjetja doživela odločilen vpliv državnih politik in/ali trgovinskih ovir na svojo strategijo in konkurenčen položaj ter da vsaj dvajset družb s seznama Fortune 100 za leto 1993 sploh ne bi preživelo kot neodvisne družbe, če jih ne bi rešile njihove

države« tako, da so socializirale izgube ali pa so jih preprosto prevzele, ko so se znašle v težavah (Chomsky 2005b, 49).

Korporacije, ki so jih prej razumeli kot umetne enote brez pravic, so torej pridobile pravice osebe oziroma še veliko več, ker gre za »nesmrtne« osebe ter »osebe« z neverjetnim bogastvom in močjo. Poleg tega jih niso več omejevale vsebine, določene z ustavo, ampak so lahko delovale, kot so hotele in le z najmanjšimi možnimi omejitvami (Chomsky 2005b, 110).

Chomsky omeni tudi **medije**, za katere trdi, da so to korporacije, ki so se asimilirale v druge korporacije. Ljudje, ki so njihovi lastniki ali jih vodijo, pripadajo zelo ozki eliti lastnikov in managerjev, ki nadzorujejo zasebno ekonomijo in državo. Zanje je značilno, da enako zaznavajo svet, ga razumejo na enake načine in razlagajo na enake načine. Seveda delujejo v interesu skupine, kateri pripadajo. Mediji pa imajo tudi tržišča. A to ni javnost, ampak so oglaševalci. Ljudje morajo na primer kupovati časnike, ti pa so narejeni tako, da jih bodo ljudje kupovali, da bi s tem dvigovali raven in obseg oglaševanja. Časopisi in revije se zato prodajajo oglaševalcem, ne javnosti (Chomsky 2005a, 31).

Pa se zopet lotimo definiranja neoliberalizma v splošnem pomenu besede. V knjigi Profit pred ljudmi (2005b, 33 – 34) Chomsky omenja raziskavo Kraljevega inštituta za mednarodne zadeve iz Londona, in sicer avtorja Paula Krugmana, ki na vprašanje o **novostih neoliberalizma**, najde pet bistvenih točk:

1. znanje o ekonomskem razvoju je zelo omejeno. Za ZDA sta na primer dve tretjini porasta dohodka na prebivalca nepojasneni. Krugman priporoča »skromnost« pri oblikovanju politike in previdnost pri »prevelikem posploševanju«;
2. kar naprej se uveljavljajo sklepi brez prave podlage, ki dajejo doktrinarno podporo politiki: tak primer je Washingtonski konsenz;
3. »običajna modrost« je nestabilna, redno se spreminja v nekaj drugega, morebiti nasprotnega od prejšnje stopnje – čeprav so njeni zagovorniki spet zelo samozavestni, ko vsiljujejo novo pravovernost;
4. za preteklost se pogosto strinjamo, da politike ekonomskega razvoja niso »služile svojemu izraženemu cilju« in da so temeljile na »slabih zamislih«;

5. na koncu Krugman pravi, kako običajno trdimo, »da slabe zamisli uspevajo, ker so v interesu vplivnih skupin in da se to brez dvoma dogaja«.

Napisano predstavlja po Chomskem bistvo vsega. Pravi, da »slabe zamisli« morebiti ne služijo »izraženim ciljem«, vendar je značilno, da se za njihove poglavitne arhitekta izkažejo kot zelo dobre zamisli. V sodobnem času je bilo v ekonomskem razvoju zelo veliko eksperimentov, ob katerih je težko prezreti nekatere stalnice. Ena od teh je, da gre načrtovalcem običajno prav dobro, čeprav je subjekt poskusa pogosto tepen (Chomsky 2005b, 35).

Zaključimo lahko z mislijo Noama Chomskega, ki jo ta intelektualnemu svetu predstavil že v obdobju povzdigovanja demokratičnih sistemov povsod po svetu. Tako je že takrat trdil, da je demokracija v nevarnosti. S tem je seveda mislil na demokracijo v prvotnem pomenu besede, ki vključuje mehanizme, ki dopuščajo državljanom, da sami vodijo svoje javne in zasebne interese. Chomsky nadaljuje, da se podobna situacija godi tudi na trgu. Pravi, da so ti napadi na demokracijo in na trg povezani. Njihove korenine ležijo v enormni moči korporativnih entitet, ki so totalitarne v notranji strukturi, vedno bolj povezane z in odvisne od moči države, in neodgovorne javnosti (Chomsky 1997a).

4 SUBJEKT NEOLIBERALIZMA

Na vprašanje, zakaj je Chomsky postal tako pomemben in cenjen subjekt politoloških razprav, pravzaprav sploh ne moremo odgovoriti enoplastno. Zagotovo med odgovore ne štejemo samo izbiro kontroverznih tem, ki so ga očitno privlačile že od samega začetka njegove akademske kariere. In zagotovo lahko med odgovore prištejemo tudi analitičen pristop, ki se ga Chomsky loti ob podajanju svojega akademskega mnenja. Ta je venomer podkrepjen z dokazili in primeri, v njegovi akademski analizi pa je glavni objekt preučevanja vedno izrazit.

Če želimo prikazati kritiko neoliberalizma Noama Chomskega, zagotovo ne moremo iti mimo knjige *Profit pred ljudmi* (Chomsky 2005b), ki predstavlja odličen, čeprav morebiti malenkostno pomanjkljiv, skupek mnenj Chomskega o preučevani specifični ekonomski realnosti. Iz knjige je razvidno vsaj dvoje. Prvič, zelo veliko vlogo pri preučevanju neoliberalizma prevzemajo ZDA. In drugič, izvor institucionaliziranega neoliberalizma predstavlja Washingtonski konsenz.

Pri preučevanju kritike neoliberalizma Chomskega zelo hitro pridemo do zaključka, da vidi Chomsky zametke primitivne oblike neoliberalizma že v samem začetku zgodovine ZDA. Zato se bomo najprej lotili kratkega pregleda zgodovine ZDA skozi oči Chomskega, ter tako iskali primitivne oblike neoliberalnih načel. Nato pa se bomo poglobili v ključni subjekt neoliberalizma, to je v Washingtonski konsenz, ter iskali načela neoliberalizma v ključnih mednarodnih organizacijah.

4.1 ZDA (in njena zgodovina)

Če iščemo primarne subjekte neoliberalizma, se moramo po mnenju Chomskega najprej poglobiti v zgodovino ZDA. Pregleda zgodovine ZDA se bomo lotili precej selektivno. Namen predstavitve zgodovinskih faktov ni kronološko podajanje letnic in dogodkov, ki sicer so pomembna v življenju ZDA, ampak izpostavitve subjektov, objektov in posledic njihovih dejanja, ki so vplivale na razvoj kapitalizma in kapitalistične zavesti v ZDA, in s tem tudi k razvoju neoliberalizma.

4.1.1 Zgodnejše obdobje

Chomsky trdi, da so ZDA najpomembnejši primer za študij, če želimo razumeti svet današnjega in jutrišnjega dne. Seveda lahko takoj pomislimo, da se razlog skriva zgolj v dejstvu, da so ZDA njegova domovina, torej okolje, ki ga najbolj pozna. Pa ni res. Chomsky trdi, da so ZDA pomembne iz mnogih razlogov. Prvi je zagotovo njihova moč brez primere. Drugi so njene stabilne demokratične institucije. ZDA so bile tudi tako blizu tabuli rasa, kot je sploh mogoče. Imele so tudi malo ostankov zgodnejših evropskih struktur, kar je eden izmed razlogov za sorazmerno šibkost družbene pogodbe in obrambnih sistemov, ki imajo pogosto korenine v predkapitalističnih institucijah. In v neobičajno velikem obsegu je bila družbeno-politična ureditev zavestno načrtovana (Chomsky 2005b, 56).

Glavni oblikovalec države je bil bister politični mislec James Madison, čigar pogledi so v veliki meri prevladali. Glede na pomembnost njegovega vpliva, tudi Chomsky posveti dovršen del pri raziskovanju moči ZDA prav Madisonu. Tako ne pozabi omeniti njegovega mnenja o volitvah, ki ga je Madison izrazil v razpravah o ustavi (Chomsky 2005b, 57): »Če bi bile volitve v Angliji odprte za vse razrede ljudi, bi bila lastnina zemljiških posestnikov negotova. Kmalu bi prišlo do agrarnega zakona, ki bi dal zemljo tistim, brez nje.« Z izpostavljenim citatom Chomsky delno tudi odgovori na vprašanje o večni povezavi med ZDA in Anglijo. Smernice delovanja naroda v novo nastajajoči državi so že dodobra živele v evropski industrijski velesili. Chomsky nadaljuje s citatom Madisona (Chomsky 2005b, 57): »Oblikovati je treba ustavni sistem, ki bo preprečeval

takšno nepravilnost in zavaroval trajne interese dežele, to pa so lastninske pravice. Prvenstvena odgovornost države je torej zaščititi manjšino bogatih pred večino.« To je bilo torej vodilno načelo demokratičnega sistema od njegovih začetkov do danes.

Demokratično načelo bi torej lahko enačili z Madisonovim načelom, ki po Chomskem pravi, da mora država varovati pravice ljudi na splošno, vendar mora ponuditi posebna in dodatna zagotovila za pravice enega sloja ljudi, za posestnike. Chomsky ugotavlja, da so Madisona skrbeli »simptomi izenačevalnega duha«, ki se je že pojavil, in svaril je »pred prihodnjo nevarnostjo«, če bi volilna pravica položila »oblast nad lastnino v roke tistim, ki nimajo svojega deleža«. »Od tistih, brez lastnine ali upanja, da jo bodo pridobili, ni mogoče pričakovati, da se bodo dovolj strinjali s temi pravicami«, pojasnjuje Madisonove misli Chomsky, in nadaljuje, da je bila njegova rešitev, da naj moč ostane v rokah tistih, ki »izhajajo iz bogastva države in ga zastopajo«, pri »sposobnejši skupini ljudi«, če je splošna javnost razdrobljena in neorganizirana (Chomsky 2005b, 57 – 58).

Pri izpostavljanju »pionirjev« neoliberalizma se Chomsky spotakne tudi ob predsednika kontinentalnega kongresa in prvega predsednika vrhovnega sodišča ZDA Johna Jaya, pri katerem izpostavi predvsem njegov citat: »Ljudje, ki so lastniki dežele, ji morajo tudi vladati.« Razrešiti je bilo treba temeljno vprašanje: kdo je lastnik dežele? Na vprašanje je odgovoril nastanek zasebnih korporacij in struktur, vzpostavljenih za njihovo zaščito in podporo, čeprav je ostala težka naloga podrediti si javnost, da bi se držala vloge gledalca (Chomsky 2005b, 56).

4.1.2 Poznejše obdobje

Po uvodnem prikazu korporativno usmerjene miselnosti tako imenovanih očetov ZDA, se Chomsky osredotoči na kasnejše obdobje ameriške zgodovine. ZDA so vse do prve svetovne vojne vodile politiko izolacije. Torej se niso vmešavale v politične odločitve ostalih držav, prav tako pa niso dovoljevale vmešavanje drugih držav v njeno vodenje. Tako Chomsky ugotavlja, da so postale po 150 letih protekcijonizma in nasilja ZDA daleč najbogatejša in najmočnejša država na svetu, in so začele dojemati prednosti

»enakih možnosti«, pri katerih so lahko pričakovale, da bodo strle vsako konkurenco. Toda ZDA je imela odločilne zadržke. Eden teh je bil po besedah Chomskega ta, da je Washington izkoriščal svojo moč, da je preprečeval neodvisen razvoj drugje. V Latinski Ameriki, Egiptu, južni Aziji in drugod naj bi bil razvoj »komplementaren«, ne »konkurenčen«. Obstajalo je tudi obsežno vmešavanje v trgovino. Marshallov načrt pomoči je bil na primer vezan na nakup ameriških kmetijskih pridelkov, kar je del razloga, zakaj se je delež ZDA v svetovni trgovini z žitom povečal z manj kot deset odstotkov pred vojno na več kot polovico do leta 1950, medtem ko se je argentinski izvoz zmanjšal za dve tretjini.

Najpomembnejši odmik od doktrine svobodnega trga pa se po Chomskem skriva drugje. Ena temeljnih točk teorije svobodne trgovine je, da državne subvencije niso dovoljene. Toda po II. svetovni vojni so voditelji ZDA pričakovali, da se bo ekonomija brez državnega vmešavanja usmerila naravnost nazaj v krizo. Prav tako so zahtevali, da razvita industrija »ne more zadovoljivo delovati v čisti, konkurenčni, nesubvencionirani ekonomiji svobodnega podjetništva« in da »je država edini možni rešitelj«. Chomsky pri tem navaja pomemben poslovni tisk, ki priznava, da je bil pentagonski sistem najboljši način za prenašanje stroškov na javnost. Razumeli so, da bi družbena poraba lahko igrala enako spodbujevalno vlogo, vendar ni neposredna podružnica korporativnega sektorja, ima demokratizirajoče posledice in skrbi za porazdelitev (Chomsky 2005b, 46 – 47).

Obdobje po II svetovni vojni pomeni za Chomskega tudi obdobje konservativne oblike neoliberalizma. Prvih 25 let na splošno imenuje »zlato obdobje kapitalizma« - natančneje državni kapitalizem, kajti gospodarstvo vodilnih držav (zlasti izrazito to velja za ZDA) se je v veliki meri opiralo na ekonomsko dinamiko državnega sektorja, in še vedno se opira s podružbljanjem stroškov in tveganj, po tem pa končni profit privatizira. Vseeno je bilo to v splošnem »zlato obdobje«. Gospodarska rast je bila največja v zgodovini in precej enakopravno razporejena (Matejčič v Chomsky 2006b, 104). Svoje mnenje o obdobju po II. svetovni vojni projecira tudi preko članka, ki je leta 1973 izšel v ediciji Business Week. Ta je multinacionalne korporacije opisal kot »ekonomsko uresničitev« »politične zasnove«, ki so jo po drugi vojni oblikovali politični načrtovalci, da bi se lahko z njeno pomočjo »ameriški poslovneži uspešno razširili na prekomorska področja... sprva s pomočjo sredstev v okviru Marshallovega

plana«, ki so jih zaščitila pred »težavami razvoja«, in pod »varnim dežnikom ameriške moči« (Chomsky 2006b, 221).

4.1.3 Sedanost?

Dušan Rutar v knjigi Noam Chomsky o anarhizmu in demokraciji iz leta 2003 razlaga, da če želimo razumeti, kako deluje družba, katera koli družba, moramo najprej ugotoviti, kdo lahko odloča o tem, kar določa načine družbenega delovanja. Družbe se med seboj seveda razlikujejo, toda v naši družbi so odločitve o tem, kar se bo dogajalo, pri čemer mislim zlasti na investicije, proizvodnjo in distribucijo dobrin, v rokah relativno koncentrirane mreže velikih korporacij, konglomeratov in investicijskih družb. V njih delajo ljudje, ki imajo v rokah ključne izvršilne položaje v vladi. To kajpak pomeni, da igrajo neverjetno pomembne vloge v naših življenjih. Vladajo znotraj gospodarskega sistema, nadzorujejo vire in zadovoljevanje njihovih interesov natančno določa delovanje političnega sistema in ideoloških sistemov (Rutar 2003, 168).

V družbi torej po Rutarju, ki povzema mnenje Chomskega, obstajata dve različni skupini ljudi, ki sta tudi tarča propagande. Prvo skupino včasih imenujejo politični razred. V to skupino sodi kakih dvajset odstotkov ljudi, ki so relativno dobro izobraženi, bolj ali manj artikulirani, igrajo pa določeno vlogo pri odločanju. Od njih se na primer pričakuje da bodo sodelovali v družbenem življenju. Sem sodijo managerji, kulturni managerji, kot so učitelji in pisatelji. Udeležujejo se volitev, saj se od njih tako pričakuje. Prav tako se od njih pričakuje, da bodo sodelovali pri oblikovanju gospodarskega, političnega in kulturnega življenja. Njihovo soglasje je zato ključno. To je torej prva skupina, ki je neverjetno indoktrinirana. Obstaja pa še ena skupina ljudi. Ta je mnogo večja, številčnejša. Vanjo sodi kakih osemdeset odstotkov ljudi. Njihova naloga je zelo preprosta. Sledijo naj temu, kar dela prva skupina. Torej naj ubogajo, ne smejo misliti in ne smejo biti pozorni na nič. Seveda so to tudi ljudje, ki navadno plačajo račune (Rutar 2003, 168 – 169).

Razvoj korporativne Amerike v zadnjem stoletju torej po Chomskem predstavlja napad na demokracijo – in trg, kot del premika od nečesa, kar spominja na »kapitalizem« od upravljanih tržišč na visoki ravni države oziroma korporacij v današnjem času. Trenutna inačica se imenuje »zmanjševanje države«, prenos moči odločanja s področja javne

arene nekam drugam - »v roke ljudi«, kot temu rečejo z retoriko moči, v roke zasebnih tiranov v stvarnem svetu (Chomsky 2005, 147). Omenjene besede je čez leta podkrepil z novo mislijo o 11. septembru, za katerega pravi, da skuša ameriška vlada slednjega izkoristiti kot priložnost za izvajanje in uresničevanje svojih ciljev: za militarizacijo, vključujoč tako imenovani »raketni ščit«, kar je le drugo ime za militarizacijo veselja; za krčenje socialnih programov, preusmerjanje pozornosti s krutih posledic korporativne »globalizacije«, zanemarjanje okoljske problematike, omejevanje zdravstvenega zavarovanja in tako naprej; za zakonsko utemeljitev ukrepov, ki bodo krepili preliv bogastva k ozkem sloju ljudi (na primer ukinitve davkov za velike korporacije), in ukrepov, ki bodo pripomogli k drobljenju kritične mase in onemogočenju učinkovitih javnih razprav in protestov (Chomsky 2005a, 30).

Glede na aktualne dogodke zunanje politike Amerike je pomembno na tej točki predstaviti tudi vidik Chomskega, ki je povezan z obliko vladavine posamezne države. Chomsky tako trdi, kako malo je za ZDA pomembno, kakšno obliko vlade ima dežela, dokler je pač »odprta družba« v ameriškem posebnem pomenu – tj. družba, odprta za ekonomsko prodiranje ZDA ali politični nadzor (Chomsky 1997c, 39).

Iz napisanega lahko razumemo, da so napovedi za prihodnost Chomskega precej pesimistične. Če za osnovo prihodnje oblike vodenja ZDA vzamemo pretekla dejanja in dogodke, lahko sklepamo, da se bo »kapital« v ZDA le še bolj okrepil na račun »malega človeka«. Tako se bo v primeru pravic, predvsem socialnih, »malega človeka« država umikala v senco, medtem ko bosta trg in kapital diktirala njihovo veljavo. Seveda pa bo »kapital« tisti subjekt, ki bo zaledje in pomoč vedno našel prav v državi. Da bi dokazali, da je temu res tako, nam ni potrebno dolgo iskati dokazov. Le spomnimo se na »vladne ukrepe« za pomoč gospodarstvu, ki jih je ZDA sprejela ob nastopu recesije ter subvencije ameriški avtomobilski industriji. Če torej pogledamo na zgodovino ZDA ter jo primerjamo z aktualnimi dogodki, lahko potrdimo domnevi Chomskega, da »kapital« v neoliberalnem sistemu nikoli ne bo deloval po principu tržne ekonomije, pač pa bo za njegov obstoj in za njegovo rast poskrbela država.

4.2 Washingtonski konsenz

Da ima Washingtonski konsenz¹ eno ključnih vlog pri kritiki neoliberalizma Noama Chomskega, pove že samo dejstvo, da predstavlja konsenz uvodni preučevani predmet v knjigi Profit pred ljudmi (Chomsky 2005), »Bibliji« kritike neoliberalizma Chomskega. Če očitni dokazi ne zadostujejo politološki analizi akademskega kova, lahko potem povzamemo besede Chomskega, ki pravi, da je konsenz »pravzaprav doktrinarni sistem neoliberalizma, kar nakazuje nekaj v zvezi z globalno ureditvijo« (Chomsky 2005, 28). Nadalje Chomsky trdi, da je neoliberalni Washingtonski konsenz vrsta tržno usmerjenih načel, ki so jih pripravile vlada ZDA in mednarodne finančne institucije, ki jih večinoma obvladuje in jih uveljavlja na različne načine – za bolj ranljive družbe pogosto kot stroge strukturalne prilagoditvene programe. Na kratko so temeljna pravila takšna:

- liberalizirati trgovino in finance;
- dovoliti, da trg postavlja ceno (»uskladiti cene«);
- zajezi inflacijo (»makroekonomska stabilnost«);
- privatizirati.

Država »naj se ne vmešava« - prav tako ne prebivalstvo. Odločitev tistih, ki uveljavljajo »konsenz«, ima seveda velik vpliv na globalno ureditev (Chomsky 2005b, 28).

Chomsky ne obsoja mnenja, ki ga navajajo mnogi ekonomisti, zagovorniki Washingtonskega konsenza, in sicer, da je konsenz »de facto svetovne vlade nove imperialne dobe«, pač pa iz napisanega razbere pomembno informacijo o državni

¹ Washingtonski konsenz predstavlja deset tržno naravnanih politik, ki so jih neoliberalni ekonomisti predlagali kot formulo za gospodarski razvoj manj razvitih držav. Washingtonski konsenz je prvič predstavil John Williamson, in sicer leta 1989. Reforme so predlagale institucije, ki so v tesni povezavi z Washingtonom, zlasti Mednarodni denarni sklad (IMF), Svetovna banka in Ministrstvo za finance ZDA (US Treasury Department). Washingtonski konsenz je predlagal sledeče politike (Wikipedia 2010a):

1. fiskalna disciplina;
2. preusmeritev javne porabe od subvencij, k široko zastavljenim ukrepom primarnih regulativnih politik za storitve kot so osnovno izobraževanje, zdravstveno zavarovanje in naložbe v infrastrukturo;
3. davčne reforme;
4. obrestno mero določa trg;
5. kompetentna stopnja menjave;
6. tržna liberalizacija, to je liberalizacija uvozov;
7. liberalizacija direktnim tujim investicijam;
8. privatizacija;
9. deregulacija;
10. pravno varstvo lastninskih pravic.

neodvisnosti. Pravi namreč, da je to dokaz, da državne institucije niso neodvisni dejavniki, pač pa odražajo razporeditev moči v večjih družbah (Chomsky 2005b, 28).

Chomsky pravi, da so poglavitni oblikovalci neoliberalnega washingtonskega konsenza »lastniki zasebne ekonomije«, med katere šteje predvsem ogromne korporacije, ki nadzorujejo velik del mednarodne ekonomije in imajo sredstva, da obvladujejo nastajanje politike kot tudi strukturiranje mišljenj in stališč. ZDA imajo zaradi očitnih razlogov v tem sistemu posebno vlogo. Svoje mišljenje pri tem Chomsky podkrepí z besedami zgodovinarja diplomacije Geralda Hainesa, ki je tudi višji zgodovinar Cie: »Po II. svetovni vojni so ZDA zaradi koristoljubja prevzele vlogo za blaginjo svetovnega kapitalističnega sistema« (Chomsky 2005b, 28).

Pozicija ZDA, zlasti pa njena ekonomija, je bila že dolgo pred II. svetovno vojno zavidljivo uspešna. Predstavljala je namreč največjo svetovno ekonomijo, zlasti zato, ker so bile preostale tekmice močno oslABLJENE. Veliko krizo, je po besedah Chomskega premagala državno koordinirana vojna ekonomija. Ob koncu vojne so imele ZDA polovico svetovnega bogastva in položaj, ki po moči v zgodovini nima primerjave. Po besedah Chomskega so nameravali vodilni »arhitekti« politike to moč uporabiti, da bi oblikovali globalni sistem po svojih načelih.

Chomsky navaja dokumenti na visoki ravni, ki dokazujejo poglavitno grožnjo tem interesom, zlasti v Latinski Ameriki, kot »radikalne« in »nacionalistične režime«, ki se odzivajo na pritiske množic po »takojšnjih izboljšavah nizkega življenjskega standarda« in razvoju domačih potreb.

Te težnje »radikalnih in nacionalističnih režimov« so v nasprotju z zahtevo po »politični in ekonomski klimi, ki bi bila ugodna za zasebno vlaganje« s primerno repatriacijo dobičkov in »zaščito naših surovin« - naših, četudi se nahajajo nekje drugje. Chomsky svojo misel nadaljujem z besedami vplivnega načrtovalca Geoga Kennana, ki je svetoval, da bi morali »nehati govoriti o nejasnih in nerealnih ciljih, kot so človekove pravice, dviganje življenjskega standarda in demokratizacija« in morali »ukrepati izključno s silo«, ne da bi nas »motili idealistični slogani« o »altruizmu in koristi sveta«, čeprav so takšni slogani lepi, v javni razpravi pravzaprav nujni (Chomsky 2005a, 29).

Radikalni nacionalizem je bil torej po besedah Chomskega tisti, ki je predstavljal največjo grožnjo napredku in stabilnosti ekonomsko političnim velesilam, katerih

glavna predstavnica so bile zagotovo ZDA. Seveda v tem primer stabilnost pomeni »varnost za višje sloje in velika tuja podjetja, katerih blaginjo je potrebno ohraniti« (Chomsky 2005a, 30).

Chomsky pa se ne ustavi samo pri enoplastni kritiki konsenza, pač pa se vanj tudi poglobi. Tako lahko v transkripciji predavanja, ki ga je imel Chomsky leta 1996 na Harvardski univerzi (Chomsky 1996a) preberemo njegovo kritiko implementacije konsenza v razvite kapitalistične sisteme. Chomsky se najprej loti točke »**omejevanje države**«, za katero trdi, da je povsem v nasprotju z realnostjo. Pravi namreč, da ni prišlo do omejevanja, pač pa do »premika oz. spremembe«. Je že res, da je se je država omejila na socialnem področju, kot primer Chomsky navaja program AFDC² (Aid to Families with Dependent Children), ki se je v 90. letih 20. stoletja razpolovil glede na višino pomoči, ki jo je program ponujal v 70. letih. Medtem, ko se je država umaknila iz omenjenega socialnega sektorja, je svojo prisotnost še okrepila na drugem področju. Pentagon je bil tako v 90. letih 20. stoletja veliko bolj močan kot je bil za časa Nixona in za časa Hladne vojne. Kot drugi primer »premika ali spremembe« države omenja Chomsky proces prenosa »vladne moči« iz zvezne na državno raven. Pravi, da to dejansko pomeni prenos moči od prebivalstva, k zasebnemu sektorju moči. Z besedo »moč« ima Chomsky seveda v mislih finančna sredstva, ki se ne trošijo za skupno dobro, pač pa pristanejo v žepih zasebnih korporacij.

Naslednji ukrep Washingtonskega konsenza je »**regresiven davčni sistem**«, ki naj bi povečal investicije ter zagotovil delovna mesta za vse. Chomsky trdi, da je ukrep oblikovan tako, da bo še povečal bogastvo bogatim ter ga znižal vsem ostalim. Pravi namreč, da bi bil za povečanje investicij veliko bolj primeren ukrep progresivni davek.

O »**privatizaciji**« pravi, da je konsenz poskrbel, da so bogati pridobili še več moči, saj so pridobili močno lastninsko pravico.

»**Liberalizacija uvoza**« je tista, ki povečuje pravice investorjev oz. bolje rečeno pravice multikorporacij. Slednje imajo tako priložnost brez težav seliti produkcijo v drugo državo, na primeru ZDA je zelo priljubljena destinacija za selitev Mehika, kjer je delovna sila mnogo cenejša, korporaciji pa ni potrebno skrbeti za »nepotrebne« zakone, kot je zakon o onesnaževanju.

² AFDC ali Aid to Families with Dependent Children je bil sistem zvezne pomoči otrokom, ki živijo v družinah z minimalnimi prihodki ali brez njih. Pomoč je zaživela leta 1935, in sicer v okviru programa New Deal, dokončno pa je bila ukinjena leta 1996 (Wikipedia 2010b).

Svojo analizo Washingtonskega konsenza Chomsky zaključi z misijo, da uveljavlja omenjeni koncept dva principa. Prvi je ta, da zagotavlja bogastvo bogatim in drugi, da pomeni prenos odločanja bogatemu sektorju (Chomsky 1996a).

4.2.1 Mednarodne organizacije

Študije mednarodnih odnosov ter analitiki mednarodne politike uvrščajo sporazume o svobodni trgovini ter mednarodne institucije v temelje dobrih ter trdnih meddržavnih odnosov. Chomsky omenjeni filozofiji mogočno oporeka ter pravi, da so »sporazumi o svobodni trgovini« pravzaprav eno od orodij za spodkopavanje demokracije. Oblikovani so tako, da prenesejo odločanje o človeških življenjih in načrtih v roke zasebnih tiranov, ki delujejo v tajnosti in zunaj očesa javnosti ali njenega nadzora (Chomsky 2005b, 148).

Vendar pa je za potrditev ali zavrnitev naših hipotez veliko bolj pomembno drugo mnenje Noama Chomskega, ki se navezuje na odnos med ZDA in mednarodnimi organizacijami. Chomsky pravi, da je svet, ki so ga ZDA hotele »ustvariti po svoji podobi« s pomočjo mednarodnih ustanov, svet, ki počiva na načelu zakona moči. »Ameriška strast do svobodne trgovine« je pustila za sabo vodilo, da lahko ameriška vlada krši trgovinske sporazume po svoji volji. Nobenega problema ni, ko tuje korporacije (večinoma ameriške) prevzamejo komunikacije, finance ali preskrbo s hrano. Seveda pa so stvari drugačne v trenutku, ko mednarodni sporazumi in dogovori nasprotujejo načrtom močnih – spet v skladu z jasnim podukom zgodovine (Chomsky 2005b, 88).

Kako dejansko delujejo ZDA v mednarodnih organizacijah, in kakšna je njihova vloga, si bomo pogledali na primeru sledečih ključnih mednarodnih organizacijah:

- Organizacija združenih narodov (OZN oz. ZN);
- Svetovna trgovinska organizacija (STO);
- Mednarodni monetarni sklad (MMS); in
- Svetovna banka.

Pogledali si bomo, v kolikšni meri ZDA, za katere nikakor ne smemo pozabiti, da predstavljajo načela Washingtonskega konsenza bistvo delovanja države, udejanjajo svoje interese znotraj samega delovanja mednarodnih organizacij ter tako krepijo moč lastnega »kapitala«.

4.2.1.1 Organizacija združenih narodov (OZN)

O Združenih narodih (ZN) ima Chomsky vse prej kot pozitivno mnenje. Pravi namreč, da je deklaraciji Združenih narodov o človekovih pravicah temeljna osnova ekstremistične verzije kapitalistične ideologije, ki ji pravimo »neoliberalizem« (Matejčič v Chomsky 2006b, 102).

Po Chomskem so bili sprva Združeni narodi zanesljiv instrument politike ZDA in so jih zelo občudovali. Toda dekolonizacija je prinesla to, kar so pozneje imenovali »tiranija večine«. Od šestdesetih let 20. stoletja dalje, je Washington prevzel vodstvo pri uporabi veta na resolucije Varnostnega sveta (druga je bila Velika Britanija, tretja pa daleč zadaj Francija) in pri glasovanju proti resolucijam Generalne skupščine bodisi sam, bodisi z nekaj varovalnimi državami. Združeni narodi so se zamerili in začeli so se pojavljati trezni članki, ki so se spraševali zakaj svet »nasprotuje ZDA« (Chomsky 2005b, 62).

Chomsky v knjigi Profit pred ljudmi (Chomsky 2005b, 76) omenja članek, objavljen v New York Timesu, ki odnosa med ZDA in ZN ne opiše kot enakopravnega. Pravi namreč, da so ZN več kot pol stoletja predstavljali osrednji forum, na katerem so ZDA poskušale ustvariti svet po svoji podobi. Prav tako pravi, da so ZDA preigravale svoje zaveznike, da bi skovali globalne dogovore o človekovih pravicah, jedrskih poskusih ali okolju, za katere je Washington vztrajal, da morajo zrcaliti njegove vrednote.

Chomsky zavzema pozicijo, da so si odnosi med ZDA in ZN nasprotni, vse odkar so ZN zgubili nadzor nad procesom dekolonizacije, ter tako pustili ZDA izolirane v opoziciji svetovnih sporazumov o številnih vprašanjih, in se zavezali spodkopavanju osrednjih elementov ZN, zlasti tistih povezanih s Tretjim svetom (Chomsky 1997b).

Ko Chomsky omenja odnos med ZN in ZDA, nikoli ne pozabi omeniti primera zavrnitve velike obsodbe na ravni ZN, in sicer obsodba terorja v vseh oblikah. Z omenjeno obsodbo se nista strinjali samo ZDA in Izrael (Honduras se je vzdržal), saj je

ta vključevala odlomek, ki je podprl pravico do samoobrambe, svobode in samostojnosti, torej svoboščine, ki izvirajo iz Ustanovne listine ZN, kar naj bi zlasti veljalo za narode pod kolonialnimi in rasističnimi režimi ter tujimi okupacijami (Chomsky 2003).

Termin »kolonialni in rasistični režimi« se je nanašal na južno Afriko, sicer ameriško zaveznico, ki se je borila proti napadom tedanje, po besedah Washingtona, najbolj nevarne teroristične organizacije pod taktirko Nelsona Mandele, imenovane Afriški narodni kongres (African National Congress). Tujo okupacijo pa je bilo razumeti, da se nanaša na Washingtonskega klienta Izrael. Nič nenavadnega ali pač presenetljivega torej, da sta ZDA in Izrael vložila veto na resolucijo, ki je postala predmet dvojnega veta. Resolucija je tako postala nepovratna, veto je bil vložen na javno poročanje o resoluciji, kljub temu, da je bila to ena bolj pomembnih resolucij o terorizmu ZN (Chomsky 2005c).

Tako so mnogi opozarjali na kršenje človekovih pravic, ki so bili posledica politik mednarodnih finančnih organizacijah. Ta neoliberalni konsenz temelji na »pravi doktrini svobodnega trga«, ki pravi, da je tržna disciplina dobra pridobitev za šibke in nemočne, medtem ko je za bogate in močne država tisti pravi varuh. Potrebno je povedati še to, da dovoljujejo tovrstni koncepti, še zlasti v ZDA, transformacijo javnih sredstev v zasebni bogati sektor, sicer vedno pod pretvezo obrambe (Chomsky 1998b).

Zelo pomemben mejnik pri pregledu odnosa med ZDA in ZN predstavlja tudi srečanje Svetovnega vrha ZN, ki se je leta 2005 odvil v New Yorku. Na tem srečanju je prišlo do predstavitve koncepta R2P (»Responsibility to Protect« oz. »odgovornost zaščititi«). Ustanovitveni dokument koncepta je Poročilo mednarodne komisije za posredovanje in državno suverenost o odgovornosti zaščititi (Chomsky 2009a). R2P je pravzaprav koncept, ki je nadomestil humanitarno intervencijo. Formaliziral je mednarodno intervencijo ter, če je to potrebno, uporabo mednarodne sile v primerih, ko se država izkaže za nemočno ali nezainteresirano varovati svoje državljane, storjeni pa so zločini proti humanosti. Pri tem je seveda potrebna avtorizacija Varnostnega sveta (Chomsky 2008). To je prva verzija koncepta. Druga verzija koncepta se nahaja v ustanovni listini, imenuje pa se tudi Evans Report (Evansovo poročilo). Ta pravi, da lahko Komisija pretehta situacijo, kjer Varnostni svet zavrne predlog ali predloga ne pregleda v razumnem času. V tem primeru poročilo dovoljuje dejavnosti znotraj območja

pristojnosti regionalnih ali pod regionalnih organizacij v skladu s VII. poglavjem Deklaracije ter kasnejšo avtorizacijo s strani varnostnega sveta (Chomsky 2009a).

Chomsky pravi, da je R2P promocija demokracije, in sicer samo v primeru, če ta »promocija« demokracije sovpada z ameriškimi ekonomskimi interesi. To je vzorec, ki je enak vsem ameriškim administracijam (Chomsky 2009a). Tako dopušča koncept R2P selektivnost apliciranja. Pri dokazovanju napisanega ponuja Chomsky dva primera. Seveda ni bilo nobenega interesa pri apliciranju principa v primeru sankcij, ki jih je Iraku dodelil Varnostni svet, in katerega sta direktorja programa »nafta-za-hrano« (»oil-for-food«) obsodila kot genocid ter protestno odstopila iz pozicije. Prav tako ni nobenega interesa pri uveljavljanju tudi najbolj nedolžnih predpisov R2P, s katerimi bi se lahko odzvali na naraščajočo lakoto v revnih državah. ZN je ocenil, da število oseb, ki jim grozi lakota, presega bilijon, medtem ko je Agencija ZN za hrano naznanila zmanjšanje pomoči, saj so se bogate države odločile, da bodo znižale prispevke, ter povečale pomoč bankam. Iz napisanih primerov je torej razvidno, da je uporaba koncepta selektivna, pri odločanju za uporabo koncepta pa prvo mesto vsekakor ne zasedajo altruistični občutki mednarodnega sveta, pač pa zasebni interesi kapitala (Chomsky 2009b).

Chomsky pravi, da je R2P pravzaprav promocija demokracije. To promocijo demokracije pa ZDA izvajajo samo takrat, ko ta sovpada z njenimi strateškimi ekonomskimi interesi. To je vzorec, ki je skupen vsem, ki so kadar koli vodili ZDA (Chomsky 2009a).

4.2.1.2 Svetovna trgovinska organizacija (STO)

V prejšnji točki smo se ustavili pri pregledu odnosov med ZDA in ZN ter videli, da so ZN samo kanal širjenja ameriških vrednot. Sedaj si bomo pogledali, kako potekajo odnosi med ZDA ter STO. Po Chomskem je splošno znano, da ZDA svoje vrednote svobodnega trga izvažajo s pomočjo globalnih trgovskih sporazumov. Clintonova administracija je preskočila tradicionalno opiranje na ZN in se obrnila k STO, s pomočjo katere je poskušala izvoziti ameriške vrednote. STO, ki je postalo najučinkovitejše orodje za uveljavitev »ameriške strasti do ukinjanja pravil«, svobodnega trga na splošno ter »ameriških vrednot svobodnega trga, poštenih pravil in učinkovitega uveljavljanja« po svetu, ki se še vedno opoteka v temi. Omenjene »ameriške vrednote« najbolj dramatično ponazarjajo prihodnje telekomunikacije, spletno omrežje, razvita računalniška tehnologija in druga ustvarjena čuda plodnega poslovnega duha, ki ga je osvobodil trg, Reaganova revolucija pa končno odredišla vpliva vlade (Chomsky 2005b, 76). Chomsky našteje pričakovane posledice zmage »ameriških vrednot« v STO, ki so (Chomsky 2005b, 85):

- novo orodje za daljnoročno vmešavanje ZDA v notranje zadeve drugih;
- prevzem ključnih sektorjev tujih ekonomij s strani korporacij s sedežem v ZDA;
- koristi za poslovne kroge in bogate;
- prenos stroškov na splošno prebivalstvo; in
- nova, potencialno nevarna in močna orožja proti grozeči ekonomiji.

Načelo temelji na logiki, da so ZDA izvzete iz vmešavanja STO v njihovo zakonodajo, podobno kot lahko tudi popolnoma svobodno po svoji volji kršijo mednarodno pravo, kar velja samo zanje, oziroma lahko, če zahtevajo razmere, omenjeni privilegij razširijo na prijateljske države. V tem spet jasno in glasno prepoznamo temeljno načelo nove svetovne ureditve (Chomsky 2005b, 90).

Zgodba o »ameriškem izvozu svojega vrednotenja svobodnega trga« slavi sporazum STO o telekomunikacijah. Eden od njegovih dobrodošliih učinkov naj bi bil tudi to, da je Washingtonu priskrbel »novo orodje za zunanjo politiko.« Sporazum namreč omogoča, da STO posreduje v sedemdesetih državah, ki so podpisale sporazum, nobena skrivnost pa ni, »da mednarodni sporazumi lahko delujejo le v skladu z zahtevami močnih, konkretno ZDA. V stvarnem svetu »nova orodja« torej dovoljujejo ZDA, da usodno

posežejo v notranje zadeve drugih in jih prisilijo, da spremenijo svojo zakonodajo in načine delovanja. In še ključna zadeva: STO bo zagotovila, »da se bodo druge države držale svojih obljub in (brez omejevanja) dovolile tujcem vlagati svoj kapital« v najpomembnejše sektorje njihovega gospodarstva (Chomsky 2005b, 80 – 81). Seveda je rezultat očiten: »samoumevni korporativni upravičenci bodo predstavniki ZDA, ki so v najboljšem položaju za prevlado enakih konkurenčnih pogojev (Chomsky 1997b).

Pa si pogledjmo še drug primer samovoljnega obnašanja ZDA v STO. Novembra 1996 je Washington (skupaj z Izraelom in Uzbekistanom) volil proti resoluciji Generalne skupščine, ki jo je podprla celotna Evropska unija, in v kateri so pritisnili na ZDA naj opusti embargo proti Kubi. Organizacija ameriških držav (The Organization of American States) je z volitvami enotno zavrgla Helms – Burtonov akt ter prosila svoje sodno telo Medameriški sodni svet (the Inter-American Juridical Committee), naj razsodi o njegovi zakonitosti. Avgusta 1996 je slednje telo sprejelo odločitev, da Akt krši mednarodni zakon.

Kljub vmešavanju STO v opustitev embarga, ZDA ni spremenila svoje pozicije. Washington je ob tej priložnosti razglasil, da STO »nima kompetenc za nadaljevanje« razprave o nacionalni varnosti ZDA. ZDA je v tem primeru dejansko zavzela pozicijo, da odločitve STO, kjer ZDA ni vključena, nimajo nobenega pomena, saj, kot v tem primeru zaključuje predstavnik Clintonove administracije »ne verjamemo, da lahko kar koli STO reče ali naredi, prisili ZDA, da spremeni svoje zakone.« Spomnimo torej, da je bil ves čar sporazuma o telekomunikacijah »novo orodje zunanje politike«, ki lahko prisili ostale države članice, da spremenijo svoje zakone na osnovi zahtev ZDA (Chomsky 1997b).

Princip je torej jasen. ZDA je izključena iz vmešavanj STO v zakonodajo ZDA, ki je prav svobodna v kršitvi mednarodnega prava, seveda pa se lahko ta privilegij prenese tudi na državo klienta (Client State), če je to potrebno (Chomsky 1997b).

Svoje videnje o STO Chomsky zaključí s stripovskim prikazom. Pravi, da STO predstavljajo prostor, v katerem se vlade na skrivaj in v zasebnem okolju dogovarjajo o delovanju proti domačim skupinam, ki pritiskajo nanje. Če bodo zidovi porušeni, bodo STO ter podobne tajne organizacije bogatih in močnih spremenjene v vesela lovišča za posebne interese delavcev, kmetov in ljudi, ki jih skrbijo socialna in ekonomska varnost

ter zdrava hrana, prav tako pa tudi usoda bodočih rodov ter ostalih skrajnežev z obrobja, ki težko razumejo, zakaj so viri učinkovito izrabljeni takrat, ko jih porabijo za kratkoročne dobičke zasebnih sil, za katere skrbijo vlade, ki se na skrivaj srečujejo na pogovorih, da bi zaščitile in razširile svojo moč (Chomsky 2005b, 180).

4.2.1.3 Mednarodni monetarni sklad (MMS)

Chomsky označi MMS, skupaj s Svetovno banko, za agencijo, ki izvršuje določena dejanja. Te mednarodne finančne institucije, ki so bile vzpostavljene po II. svetovni vojni, so se sicer tekom let spremenile, v sami osnovi pa so še vedno agencije velikih korporacij in močnih sil. Kar je bilo prej znano kot G8, sedaj kot G20, so dejansko velike korporacije, ki so na lestvici držav in mednarodnih finančnih institucij, in ki želijo ustvariti svet po svoji podobi. Agenciji, ki sta v veliki meri, a ne samo, odgovorni za organizacijo prej omenjenih namer, sta MMS in Svetovna banka.

Po Chomskem bi nas moralo skrbeti zaradi sveta, ki ga ti institucij skušata ustvariti ter posledično tudi zaradi institucij, po pravilih katerih funkcionirata. Skrbeti pa bi nas moralo tudi zaradi same narave tovrstnih institucij. Ti instituciji namreč nista odgovorni nikomur. Če želi nek posameznik izvedeti, kaj MMS pravzaprav dela, mora po Chomskem vložiti ogromno količino časa in znanja za odkrivanje. Biti mora pravzaprav strokovnjak. Za večino ljudi je to brezupno. Tovrstne institucije dajo komaj vedeti, da obstajajo, kaj šele da bi informirale o tem, kaj počnejo, kljub temu, da to počnejo javno. Kar se zgodi malokrat. Sprejemajo pa tovrstne institucije odločitve, ki imajo zelo velik vpliv na ljudi. Po Chomskem so v osnovi ta dejanja torej nelegalna. Torej je vsako izvajanje oblasti, ki ni odgovorno nikomur, ilegalno. Če se ozremo naprej na dejanja teh institucij, bi nas moralo skrbeti, pa vendar te institucije ne delujejo same. Te institucije izražajo Washingtonski konsenz (Chomsky 1996b).

Sam princip delovanja MMS je izredno specifičen. Prav zato, Chomsky cinično doda, je MMS izraženo anti-kapitalističen. V kapitalističnem sistemu je posojiljemalec namreč sam odgovoren, če upnik ni sposoben vrniti sposojenega denarja. V sistemu MMS pa so za vrnitev denarja odgovorni tudi sosedi posojiljemalca in ostali, med drugim tudi ameriški davkoplačevalci (Chomsky v Shank 2007). Pa vendar, kljub napisani

odgovornosti, ki jo imajo ameriški davkoplačevalci, večinoma mimo svoje vednosti, predstavlja po Chomskem MMS pravzaprav ameriško finančno ministrstvo. Je ekonomsko orožje, ki gre z roko v roki z vojaškim orožjem, pri doseganju nadzora (Chomsky 2006a).

MMS je po Chomskem pri doseganju nadzora izredno dvoličen. Postavlja namreč povsem drugačne smernice za odplačevanje dolga pri bogatih in revnih državah. Tako za revne države velja, da morajo dvigniti obrestne mere, posekati gospodarsko rast, zategniti pasove, izplačati (nam) dolgove, privatizirati in tako dalje. Medtem pa za bogate države MMS postavlja povsem drugačna pravila, kot so nižje obrestne mere, vlaganje vladnega denarja za spodbujanje gospodarstva, nacionalizacija in tako naprej (Chomsky v Dossani 2009).

Ker MMS deluje in živi na osnovi izterjanih dolgov, je v veliki nevarnosti, saj izgublja svoje zaloge. Če države, ki dolgujejo denar MMS, prestrukturirajo svoj dolg ali zavrnejo plačilo, se nevarnost za MMS še poglobi. Po mnenju Chomskega bi lahko vse države odklonile plačilo dolga, saj je zadolžitev po njegovem mnenju ilegalna. Pravi namreč, da MMS deluje tako, da posodi denar eliti, medtem ko nimajo državljani prav nič od posojila. Seveda je obrestna mera posojila ogromna, saj je posojilo rizično. Posojiljemalec lahko v vsakem trenutku reče, da dolga ne more odplačati, pri čemer je klasični odgovor MMS ta, da bodo dolg poravnali državljani ali sosednje države. Temu se pravi strukturna prilagodljivost. MMS je torej po Chomskem kartel upnikov (Chomsky v Shank 2008).

Chomsky nadalje navaja primer Latinske Amerike, ki se poskuša odcepiti od MMS. ZDA so lahko v preteklosti preprečile neljubi razvoj dogodkov v Latinski Ameriki, kot je recimo neodvisnost, z nasiljem: s podpiranjem vojaških prevratov, subverzijo, napadom in tako naprej. Pa vendar ta pristop več ne uspeva. Zadnji tovrstni poskus se je zgodil leta 2002 v Venezueli. ZDA se je morala zaradi velikih protestov znotraj celotne Latinske Amerike umaknit, prvič pa se je zgodilo tudi to, da je bil poskus strmoglavljen od znotraj. Chomsky je mnenja, da je za to območje omenjeno nekaj novega (Chomsky 2006a).

4.2.1.4 Svetovna banka

Ugotovili smo že, da je bila Svetovna banka, poleg ostalih mednarodnih organizacij, odgovorna za institucionalizacijo Washingtonskega konsenza. Torej ni potrebno razmišljati preveč o tem, kakšno je mnenje Chomskega o delovanju Svetovne banke. Ta pravi, da ko je banka v 70. letih 20. stoletja, skupaj z MMS spodbujala države, naj se zadolžujejo, je to počela pod pretvezo, da je to edini pravi način (Chomsky v Shank 2007).

Ti modeli svobodne tržne ekonomije pod vodstvom Svetovne banke po mnenju Chomskega izstopajo po globini, likvidnosti in ostalih vrlinah, ki so jih dosegli. Chomsky pojasnjuje, da neuspeh predikcij ni greh, nadaljuje pa, da je zelo težko prezreti dejstvo, da do slabih idej pride zaradi interesa kapitala in močnih elit (Chomsky 1998a). V 80. letih, ko je prišlo do kolapsa sistema, so doživele države, ki so se zadolžile, ogromno krizo. Zato je Svetovna banka, zopet skupaj z MMS, začela spodbujati države, naj uvedejo strukturne prilagoditvene programe, ki so pravzaprav pomenili, da morajo revni plačati dolg, povzročen s strani bogatih. Chomsky pri tem še enkrat poudarja, da je do ekonomskih katastrof prišlo povsod po svetu (Chomsky v Shank 2007).

Chomsky je načeloma zelo kritičen do dela Svetovne banke. Da to niso le besede, poda primer iz 80. let prejšnjega stoletja. Gre za poseg Svetovne banke, ki je dosegla »reformirati« oziroma »liberalizirati« gospodarski sistem na Haitiju. Posledice so bile seveda daleč od tega, da bi zadovoljile ali povečale blaginjo državljanov Haitija: pred liberalizacijo so na Haitiju pridelali dovolj riža za svoje potrebe, po njej pa so lahko krili le še približno polovico svojih potreb. Najbolj revna država v tem delu sveta, je postala največji uvoznik v ZDA pridelanega riža, katerega pridelavo je močno podprla (subvencionirala) ameriška država. S tem so ameriški pridelovalci riža močno povečali svoje dobičke, katerih del je pripadal tudi ozkemu krogu haitijskih bogatašev, medtem ko so plače na Haitiju na splošno padle za 56 odstotkov zaradi znatnega povečanja nezaposlenih (Chomsky 2005b, 9).

Chomsky poda tudi primer, ki se je pripetil leta 1991. Takrat je glavni ekonomist Svetovne banke napisal interno okrožnico o onesnaževanju, v kateri se je zavzemal za pozicijo, da mora banka spodbujati migracijo industrije, katere posledica je onesnaževanje, v revne države, saj je edino logično, da se zdravju škodljivo

onesnaževanje, preseli v revne države, kjer je umrljivost višja in delovna sila cenejša (Chomsky 2009c).

Pa vendar Chomsky ne zanika, da je Svetovna banka izpeljala tudi nekaj dobrih projektov. Pri tem omeni Kolumbijo, kjer je banka financirala projekte, ki so bili delno vodeni s strani cerkve in delno s strani humanitarnih organizacij (Chomsky v Shank 2007). Na koncu se seveda postavlja vprašanje, zakaj tovrstnih projektov ni več.

5 OBJEKTI NEOLIBERALIZMA

V prejšnji točki smo si ogledali subjekte neoliberalizma po mnenju Noama Chomskega. Tako smo prišli do zaključka, da primarni subjekt neoliberalizma predstavljajo ZDA, načela neoliberalizma pa so najbolj izražena v Washingtonskem konsenzu, katerega nosilci oziroma izvajalci so določene mednarodne institucije.

Če smo torej besedo subjekt uporabili za označevanje nečesa, kar proizvaja, vsebuje ali izvaja določena načela, v našem načelu načela neoliberalnega delovanja, bomo objekt definirali kot nekaj, na kar subjekt vpliva. Na tej točki si bomo tako pogledali kako po Chomskem subjekta ZDA (ki je v največji vplivala na oblikovanje Washingtonskega konsenza) in Washingtonski konsenz (z vsemi svojimi načeli in mednarodnimi institucijami, ki ga podpirajo) vplivata na tri različne segmente države, in sicer na:

- medije;
- človekove pravice; in
- intelektualce.

5.1 Mediji

Mediji, in vse kar je z njimi povezano, so zelo pomemben in močan dejavnik pri akademski analizi neoliberalizma Noama Chomskega. Ta se namreč zelo zaveda moči medijev ter nanjo opozarja tako v svojih knjigah in esejih, kot tudi v intervjujih in predavanjih, na katerih sodeluje. Chomsky pravi, da so bili Britanci prvi, ki so se začeli zavedati učinkovitosti propagande tudi v državne namene. Ti so med I. svetovno vojno vzpostavili Ministrstvo za informiranje (The Ministry of Information), katerega primarni namen je bil prepričati ZDA, da stopi v vojno. Slednje so dosegli s propagandnimi sporočili, ki so vsebovala informacije o grozodejstvih nemške vojske. Pri tem je zanimivo predvsem to, da so bila propagandna sporočila namenjena ameriškim intelektualcem, pod upravičeno predpostavko, da bodo ti s pomočjo svojih kanalov informacije prenesli dalje. Rezultat je vsem znan. ZDA so vstopile v vojno ter pomagale Britancem do zmage.

Je že res, da so Britanci prvi predstavili uporabo propagande za doseganje skritih ciljev v državne namene, vendar je leta 1916 izvoljeni ameriški predsednik Woodrow Wilson propagando uspešno uporabil za vstop ZDA v II. svetovno vojno. Chomsky piše, da je Wilson v svoji predvolilni kampanji ostro zagovarjal mir, vendar pa so bile njegove namere povsem drugačne. Chomsky opozarja, da se moramo zavedati, da so bile ZDA vedno zelo pacifistično usmerjene. Američani pravzaprav nikdar niso želeli bojevati tujih bitk. Tako je prišlo v obdobju njegovega mandata do ustanovitve prve in pravzaprav edine državne propagandne agencije, imenovane Odbor za informacije javnega značaja³ (The Committee on Public Information), katerega naloga je bila propaganda, ki bi vzpostavljala stanje historije med državljani. Seveda so ZDA v kratkem času za tem v stopile v vojno.

Veliko oseb je bilo impresioniranih nad dosežki propagande, impresioniran pa je bil tudi ameriški poslovni svet, ki se je v tistem trenutku znašel v težavah. Država je namreč postajala bolj demokratična, večje število prebivalcev je pridobilo pravico do volitev. Tako se je poslovni sektor odločil, da bo kontroliral mnenje posameznika, s čimer seveda pride do razmaha industrije odnosa z javnostmi (Chomsky 1997č).

³ Odbor se je imenoval tudi Creelova komisija (Creel Commission), in sicer po osebi, ki jo je vodila.

5.1.1 Odnosi z javnostmi

Mediji ter posledično industrija odnosov z javnostmi so torej po Chomskem eden pomembnih elementov neoliberalnega sistema. Ogromna industrija odnosov z javnostmi je bila od nastanka na začetku prejšnjega stoletja posvečena »nadzoru javnega mnenja«, kot so poslovni voditelji imenovali nalogo (Chomsky 2005b, 55).

Vedenje o uporabi odnosov z javnostmi se je torej razvilo v času I. svetovne vojne, medtem ko so ZDA največji napredek v znanju in izkušnjah dosegle za časa II. svetovne vojne ter Creelove komisije.

Chomsky omenja doktrine, ki so jih oblikovali vodilni možje odnosov z javnostmi, vsi aktivni v Creelovi komisiji, da bi uveljavljali moderne oblike politične demokracije. Precej točno jih je v pomembnem priročniku industrije odnosov z javnostmi, imenovanem Propaganda, izrazil eden njenih vodilnih osebnosti Edward Bernays.

Da prikaže, kako je bila že takrat organizirana industrija odnosov z javnostmi in kakšne so bile smernice njenega delovanja, Chomsky navaja misli Bernaysa. Tako pravi, da ta začenja z ugotovitvijo, da je »zavestna in inteligentna manipulacija organiziranih navad ter stališč množic pomemben element demokratične družbe«. Da bi izvedle to pomembno nalogo, »morajo inteligentne manjšine nenehno in sistematično uporabljati propagando«, kajti samo te »razumejo miselne postopke in družbene vzorce množic« in »lahko vlečejo niti, ki nadzirajo javno mnenje«. Naša »družba se je torej strinjala s tem, da dovoli, da svobodno konkurenco organizirata vodstvo in propaganda«, naslednji primer »soglasja brez soglasja«.

Propaganda ponuja vodstvu mehanizem, »da oblikuje zavest množic«, tako da »bodo usmerile na novo pridobljeno moč v zaželeno smer«. Vodstvo lahko »nadzoruje javno mnenje do pičice enako, kot vojaške formacije nadzorujejo telesa svojih vojakov«. Ta postopek »s spletko pridobljenega soglasja« je prav »bistvo demokratičnega postopka« (Chomsky 2005b, 64).

Vse to je zelo naravno v družbi, ki je do neobičajne ravni vodena poslovno, z ogromnimi izdatki za trženje: bilijon dolarjev na leto, šestina nacionalnega bruto dohodka, večji del je možno dobiti od davkov, tako da ljudje plačujejo za privilegij, da so izpostavljeni manipulacijam o svojem razpoloženju in obnašanju (Chomsky 2005b, 70).

Chomsky tako trdi, da je spoznanje, da predstavlja nadzor javnega mnenja osnovo vsakega vladanja, tako najbolj despotskega kot najsvobodnejšega, v primitivni ali moderni obliki že dolgo ukoreninjeno v zavesti odločevalcev ter dodaja, da gre za pojav, ki je mnogo pomembnejši v svobodnih družbah, v katerih ubogljivosti ni mogoče pridobiti z udarci biča. Povsem naravno je, da so se ustanove nadzora misli pojavile v najsvobodnejših družbah.

Ko se javnost uspe izogniti potiskanju na rob in pasivnosti, se po Chomskem soočimo s »krizo demokracije«, ki jo je potrebno preseči, kot pravijo temu liberalni intelektualci, deloma z ukrepi, ki bodo uredili razmere v ustanovah, ki so zadolžene za »indoktrinacijo mladih«, tj. šol, univerz, cerkva in podobnih, ali celo z vladnim nadzorom medijev, v primeru ko samocenzura ni dovolj (Chomsky 2006b, 25 – 26).

Chomsky torej dvomi v primarni element demokracije, to je v vpletenost javnega mnenja v politično odločanje. Pravi, da je udeleženosť javne arene stvar debate. Neoliberalne pobude v zadnjih tridesetih letih so njeno vlogo vedno bolj krčile, ključno odločanje so omejile na ozek krog večinoma nikomur odgovornih privatnih tiranij, ki so tesno povezane le med sabo in z redkimi močnimi državami. Demokracija se pod takimi pogoji sicer lahko ohrani, a le v močno omejeni obliki (Chomsky 2006b, 25).

5.1.2 Propagandni model

Chomsky je v sodelovanju z Edwardom S. Hermanom razvil zloglasni propagandni model, ki je bil podrobneje prvič predstavljen v knjigi *Manufacturing Consent: The Political Economy of the Mass Media* že leta 1988. S pomočjo modela Chomsky prikaže prepletenost množičnih medijev ter ekonomskega sektorja.

Model pravi, da mediji strežejo interesom države in korporativne moči, ki sta med seboj močno povezana. Slednja omejujeta debato in analizo na količino, ki podpira že vzpostavljene privilegije in omejene debate (Chomsky 1989, 10). V državah, kjer so vzvodi oblasti v rokah državne birokracije, monopolistični nadzor nad mediji, ki ga pogosto dopolnjuje uradna cenzura, seveda pomeni, da so mediji v službi vladajoče elite. Delovanje propagandnega sistema pa je mnogo težje videti tam, kjer so mediji v zasebni lasti in kjer formalne cenzure ni. To še zlasti velja za področja, kjer mediji aktivno tekmujejo, redno napadajo in razkrivajo korporacijske in državne nezakonitosti

in sami sebe agresivno prikazujejo kot predstavnike svobode govora in interesa celotne skupnosti. Propagandni model je torej osredotočen na neenakost bogastva in oblasti ter na njene različne učinke na interese in izbiro množičnih medijev. Utira pot, po katerih denar in moč lahko izbirata novice, primerne za objavo, marginalizirata drugačna mnenja ter vladi in vodilnim zasebnim interesom omogočata posredovati sporočila v javnost (Chomsky 1997c, 71).

Chomsky trdi, da ima propagandni sistem pet ključnih elementov, med katere šteje (Chomsky 1997c, 72):

1. velikost, koncentrirano lastništvo, bogastvo lastnikov in usmerjenost k dobičku vodilnih firm množičnih medijev;
2. reklame kot osnovni vir dohodka množičnih medijev;
3. opiranje medijev na informacije, ki jih dajejo vlada, poslovni krogi in »strokovnjaki«, ki jih ti osnovni viri in dejavniki moči financirajo in odobrijo;
4. »kritiziranje« kot sredstvo discipliniranja medijev; in
5. »antikomunizem« kot nacionalna religija in nadzorni mehanizem.

Če pogledamo omenjenih pet elementov, lahko pri povzemanju misli Chomskega povsem enostavno pridemo do spoznanja, da avtonomnost medijev, zlasti v demokratičnih sistemih, ni možna.

Propagandni model nadalje analizira občinstvo. Po Chomskem bi ga lahko razdelili na občinstvo s kupno močjo in občinstvo kot tako.

Po propagandnem modelu so množični mediji zainteresirani za imenitno občinstvo s kupno močjo, ne pa za občinstvo kot tako; tako danes kot v 19. stoletju oglaševalca navdušuje bogato občinstvo. Oglaševalci pa so seveda skupek »močnega« ekonomsko – poslovnega sveta. Misel, da so zaradi pridobivanja širokega občinstva mediji postali »demokratični«, ima torej napako že na samem začetku. Delavski razred in radikalni mediji močno občutijo politično diskriminacijo oglaševalcev. Politična diskriminacija je vgrajena v plasiranje reklam s tem, da nagovarja premožne ljudi (Chomsky 1997c, 94 – 95). In medtem, ko so novice, ki so pomembne za odločanje, namenjene občinstvu s kupno močjo, so preostalemu občinstvu namenjene povsem drugačne vsebine. Za primer lahko vzamemo televizijo, kjer lahko domnevamo, da za večino ljudi televizija ni toliko pomembna zaradi novic, ampak zaradi odvrčanja pozornosti. Tu ima v mislih zlasti športne prenose, razvedrilne oddaje, prijetne podobe življenja, ki skušajo ljudi prepričati, kakšno naj bi bilo življenje. Ljudi spreminjajo v pasivne sprejemnike z vsem,

kar jih medsebojno povezuje in izolira. Zaradi tega so vse bolj osredotočeni na televizijske zaslone. To je pravzaprav osnovna liberalistična demokratična teorija (Rutar 2003, 146).

Torej, propagandni pristop k medijskemu poročanju po Chomskem govori o sistematični in močni politični dihotomizaciji pri informativnem poročanju, ki temelji na uslužnosti do pomembnih domačih oblastnih interesov. To je razvidno iz dihotomične izbire zgodbe in obsega ter kvalitete poročanja. Taka dihotomizacija je v množičnih medijih zelo obsežna in sistematična: ne samo da se izbira za objavo ali proti njej ravna po sistemu prednosti, tudi načini prednostne obravnave in neprimerne gradiva se razlikujejo po tem, kako služijo političnim ciljem (Chomsky 1997c, 126). Glavni mediji, zlasti elitni mediji, ki postavljajo dnevni red ostalim medijem, so pravzaprav korporacije, ki prodajajo privilegirano občinstvo ostalim podjetjem (Chomsky 1989, 8). Elitni mediji so torej nacionalne medijske hiše, ki postavljajo osnovne koordinate, na katere se potem drugi mediji prisesajo. Elitni mediji so torej tisti, ki postavljajo osnovna pravila igre. Oblikujejo osnove, okvire, znotraj katerih se drugi le še prilagajajo temu, kar je tako postavljeno (Rutar 2003, 169).

Če torej Chomsky govori o tem, da so mediji korporacije, govori posredno tudi o tem, da je lastništvo nad mediji zasebno. Koncentracija lastništva nad mediji pa je velika in še narašča. Še več, osebe ki zavzemajo managerske pozicije v medijih, ali tisti, ki pridobivajo status komentatorjev, pripadajo isti privilegirani eliti, ter se od njih pričakuje, da zrcalijo ista pričakovanja in zahteve, kot jih zrcali njihov družbeni razred (Chomsky 1989, 8). Osebe, ki so lastniki medijev ali jih vodijo, pripadajo zelo ozki eliti lastnikov in managerjev, ki nadzorujejo zasebno ekonomijo in državo. Zanje je značilno, da enako zaznavajo svet, ga razumejo na enake načine in razlagajo na enake načine. Seveda delujejo v interesu skupine, kateri pripadajo (Rutar 2003, 89).

Mediji imajo po Chomskem tudi tržišča. A to ni javnost, ampak so oglaševalci. Ljudje morajo na primer kupovati časnike, ti pa so narejeni tako, da jih bodo ljudje kupovali, da bi s tem dvigovali raven in obseg oglaševanja. Časopisi in revije se zato prodajajo oglaševalcem, ne javnosti (Rutar 2003, 89). Mediji potemtakem delajo za dobičke in za korporacije. Torej delajo javnost in javna menja za korporacije in dobičke. Mediji zaradi

tega niso neodvisni, medtem ko občestvo, ki želi biti liberalno, potrebuje neodvisne medije. Ti so tudi neposredni izraz demokracije (Rutar 2003, 21).

Chomsky pa si na tej točki postavi vprašanje. Ali so mediji, v neoliberalnih sistemih sploh lahko neodvisni. Če izhajamo iz tega, da so v tovrstnih sistemih korporacije tiste, ki odločajo v imenu države, potem so korporacije tiste, ki postavljajo okvire medijem ter skozi državne zakone in pravila odločajo o tem, kateri mediji bodo aktivni. Medijske družbe so namreč odvisne od vlade in z njo povezane. Radijske in televizijske družbe morajo imeti vladna dovoljenja in koncesije, to pa pomeni, da jih vlada lahko nadzoruje ali nadleguje. Ta tehnično legalna odvisnost je bila sredstvo discipliniranja medijev, in medijska politika, ki se pogosto oddalji od standardne usmeritve, lahko to grožnjo aktivira. Mediji se pred to možnostjo branijo z lobiranjem in drugimi političnimi sredstvi, z gojenjem političnih zvez in s previdnostjo v politiki. Veliki mediji so glede bolj splošne politične podpore prav tako odvisni od vlade. Vse poslovne firme imajo interes za poslovne davke, obrestne mere, delavsko politiko ter uveljavljanje ali neveljavljanje zakonov proti trustom (Chomsky 1997c, 88 – 89).

5.1.3 Propaganda in ZDA

Glede na to, da je ZDA ena večjih neoliberalnih sil, nas prav nič ne čudi mnenje Chomskega, da predstavlja korporativna propaganda eno večjih nevarnost znotraj sistema ZDA. Pravi, da občutno presega moč in velikost komercialnih medijev, načini izvajanja korporativne propagande pa so različni: z zabavno industrijo, televizijo, dogajanjem v šolskih institucijah, itd. Zelo dober primer korporativne propagande je pojav, ki se je zgodil v ZDA okoli leta 1930. Pojav se je imenoval »Formula doline Mohawk« (»Mohawk Valley formula«). V tem obdobju so namreč poslovni mediji pisali o nevarnosti, ki grozi industrijam, o nevarni rasti politične moči množic ter o dejstvu, da mora »močni« razred hitro nekaj storiti, če želi obdržati svojo pozicijo. Tako so se strokovnjaki odnosov z javnostmi med leti 1936 – 1937, času, ko so potekale stavke delavcev v jekleni industriji, spomnili »Formule doline Mohawk«. Ker so se ZDA deklarirale kot demokratična država, se je »močni« razred zavedal, da stavke ne bo mogel utišati s silo, zato se je polastil »znanstvene tehnike«. Ta je delovala tako, da

so strokovnjaki odnosov z javnostmi skušali naprtiti proti stavkajočim celotno skupnost. Chomsky razloži, da je ideja potekala nekako tako. Predstavili so idilično podobo »nas«. »Mi« smo velika srečna družina znotraj skupnost. Pošten delavec, ki se vsak dan odpravi v službo, njegova skrbna žena, ki doma pripravlja hrano ter skrbi za otroke, garaški vodstveni delavci, ki se dan in noč trudijo izboljšati življenje svojih delavcev ter pošteni bankirji, ki iščejo osebe, katerim bi lahko posodili denar. To smo torej »mi«, ki živimo v »harmoniji«. In potem so tu še tisti »drugi«. Tisti, ki želijo uničiti našo harmonijo. To so stavkajoči. Strokovnjaki so se naselili v skupnosti, kjer je potekala stavka ter preplavili medije, šolo in cerkev z omenjeno zgodbo (Chomsky in Otero 2003, 229 – 231).

Omenjena formula je očitno v ZDA še vedno v veljavi. Da pa je manipulacija nad informacijami v ZDA zares visoka, pa poskrbi tudi drug pristop. Ekonomska nujnost in recipročnost interesov sili po Chomskem množične medije v simbiotično zvezo z mogočnimi viri informacij. Mediji potrebujejo stalen in zanesljiv dotok informacij. Ekonomičnost jim narekuje, da svoje vire osredotočijo tam, kjer se pogosto pojavijo pomembne novice, kjer prodrejo v javnost pomembne govornice in kjer so redne tiskovne konference. Osrednja vozlišča takih novic so Bela hiša, Pentagon in Ministrstvo za zunanje zadeve, ki so v Washingtonu, D.C. Na lokalni ravni pa sta stalna »revirja« poročevalcev, kjer dobivajo novice, mestna hiša in policijska postaja. Poslovne korporacije in trgovske skupine so prav tako redni in zanesljivi dobavitelji zgodb, ki so videti medijsko zanimive.

Vladni in korporacijski viri imajo veliko zaslug, da so zaradi svojega statusa in prestiža priznani in kredibilni. Drugi razlog za tehtnost, ki naj bo jo imeli uradni viri, je po Chomskem v trditvi množičnih medijev, da so »objektivni« poročevalci novic. To je delno tudi stvar stroškov: dotok informacij iz virov, ki naj bi veljali za zanesljive, zmanjšuje stroške raziskovanja, medtem ko gradivo iz virov, ki niso *prima facie* zanesljivi ali, ki bi lahko povzročili kritiko in grožnje, zahteva skrbno preverjanje in drage raziskave. Veliki vladni in korporacijski birokratski sistemi, ki so prvotni viri novic, imajo zelo velik obseg delovanja za obveščanje javnosti, kar jim zagotavlja poseben dostop do medijev (Chomsky 1997c, 98).

Da bi vlada in tisti, ki promovirajo poslovne novice, utrdili svoj odločilni informacijski položaj, si zelo prizadevajo, da bi sredstvom obveščanja olajšali zadeve. Medijskim organizacijam priskrbijo prostore, kjer se zbirajo; novinarjem dajejo izpopolnjene

izvode govorov in pripravljenih poročil; novinarske konference načrtujejo ob urah, ki so prilagojene skrajnemu roku za novice, sporočila za javnost pišejo v razumljivem jeziku, in skrbno organizirajo svoje tiskovne konference ter sestanke, kjer je »priložnost za fotografiranje« (Chomsky 1997c, 103). Po Chomskem sega odnos med oblastjo in napajanjem z viri onkraj uradne in korporacijske preskrbe dnevnih novic v oblikovanje novic, ki jih proizvajajo »strokovnjaki«. Obstoj izredno uglednih neuradnih virov, ki z veliko avtoriteto izražajo drugačna stališča, zmanjšuje prevlado uradnih virov. Ta problem blažijo s »kooptiranjem strokovnjakov«, kar pomeni, da jih uvrstijo na plačilni seznam kot svetovalce, financirajo njihove raziskave in organizirajo desničarje, ki jih nato neposredno najemajo in ki pomagajo razširjati prvotna sporočila (Chomsky 1997c, 106).

Ameriški propagandni vzorec po Chomskem daleč presega mašinerijo indoktrinacije, na kakršno je pokazal Orwell. Tako imamo opraviti s sofisticiranim propagandnim vzorcem, kjer vloge nadzоровanja misli ne opravljata tako ali drugače odmerjeno nasilje in teror, temveč kar »trg« sam. Chomsky in njegov kolega Edward Herman sta v analizah ameriških medijev brez težav odkrila, da ima vlada z zakoni, obdavčenjem, dajanjem licenc in še čim drugim kar precejšen vpliv nanje (Rizman v Chomsky 2006b, 65). Je že res, da so mediji vprašljivi do vladnih politik, vendar pa ta vprašanja postavljajo izključno v okvirih meja, ki so jih postavili državno – korporativni interesi (Chomsky 1989, 75).

5.2 Človekove pravice

Človekove pravice, zlasti pogled Noama Chomskega na človekove pravice, so vsekakor pomemben element kritike neoliberalizma, saj nam dajo neposreden vpogled v stanje, ki ga v tem sistemu živi mali človek. Chomsky podaja podatke Agencije ZN za hrano, ki pravijo, da je število oseb, ki so lačne, naraslo na več kot en bilijon, medtem ko bogate države zmanjšujejo svojo pomoč na področju hrane zaradi prioritete finančne pomoči bankam. Potrebno je povedati tudi to, da v ZDA, v najbolj bogati državi na svetu, državi, kjer je bilo še pred časom eno bolj pomembnih vprašanja to, ali je zdravstveno varstvo osnovna človekova pravica, umre na letni bazi okoli 45.000 oseb, samo zaradi pomanjkanja zavarovanja. ZDA so tako edina industrijska družba, ki zdravstvo racionalizira z bogastvom in ne potrebo. V vseh teh primerih bi lahko rešili mnogo življenj, če bi zelo majhen odstotek BDP-ja bogatih držav namenili v zdravstvo. Tu se torej pojavi novo vprašanje, in sicer ali te države pravzaprav sploh priznavajo pravico do življenja med osnovne človekove pravice (Chomsky 2009a).

Ko govorimo o človekovih pravicah, obstaja po Chomskem na tem področju nek standard. Ta standard izvira iz Ustanovne listine ZN ter iz Splošne deklaracije človekovih pravic (Chomsky 2009a). Chomsky pravi, da je deklaraciji Združenih narodov o človekovih pravicah temeljna osnova ekstremistične verzije kapitalistične ideologije, ki ji pravimo neoliberalizem (Matejčič v Chomsky 2006c, 102). Pravi, da se vlada ne ukvarja s človekovimi pravicami, te je po Chomskem sploh ne zanimajo. In zakaj je ne zanimajo? Ker ji zadošča retorika, zanima jo besedovanje o človekovih pravicah, zanima jo, kakšen vtis lahko naredi z retoričnimi prijemi. Ko je potrebno, vlada hitro spregovori o človekovih pravicah, da pomiri tiste, ki vedo, da so človekove pravice pogosto kršene (Rutar 2003, 56).

ZDA od II. svetovne vojne dalje zavzemajo pozicijo globalne suverene sile, svojo pozicijo pa so obdržale kljub naraščajoči raznolikosti na področju svetovnega gospodarstva. Zatorej so po Chomskem prakse ZDA pomembne za pregled splošnega stanja človekovih pravic. Zelo pomembno je namreč, da so ZDA izvzete iz mednarodnega prava: John F. Kennedy je tako leta 1962 napadel južni Vietnam, eno

bolj agresivnih dejanj po drugi svetovni vojni, pa vendar uradna zgodovina vojne sploh ne omenja.

Chomsky omenja enega bolj priznanih poznavalcev tovrstnih tem, Philipa Alstona, ki piše, kako se je po kratkem preobratu, ki je bil posledica pritiskov obdobju 1970, politika človekovih pravic ZDA ponovno vrnila v Reaganove okvirje, ki veleva »zavrnitev vseh ekonomskih, socialnih in kulturnih »pravic« kot pravic«, kar dejansko pomeni zavrnitev dveh tretjin vseh členov Deklaracije (Chomsky 2009a).

Ker želimo prikazati vplive Washingtonskega konsenza na človekove pravice, si bomo ogledali le nekatere značilnosti Listine o človekovih pravicah. Pa se za začetek osredotočimo samo na socialno – ekonomske pravice. Na tem področju obstajajo po Chomskem določeni javni izrazi jalovega poskusa zagotoviti socialno ekonomske pravice. Eno takšnih pozicij je zavzel ambasador ZN za Rusijo Andrei Vyshinsky, ki pravi da so te le skupek pobožnih fraz. Svoje mnenje je izrazila tudi Paula Dobriansky⁴, ki je na plan privlekla poskus zameglitve diskurza o človekovih pravicah, z uvajanjem hlinjenih socialno – ekonomskih pravic, ki so se ukoreninile v deklaraciji, izdelane so bile na iniciativo ZDA, in katere Washington odločno odklanja (Chomsky 2009a).

Chomsky pravi, da predstavlja Deklaracija zelo širok medkulturni konsenz (Chomsky 2009c). Vse komponente deklaracije imajo enak status, vključno s pravico, ki prepoveduje mučenje, socialno ekonomske pravice in ostale pravice, ki jih še našteva člen 25:

»Vsakdo ima pravico do takšne življenjske ravni, ki zagotavlja njemu in njegovi družini zdravje in blaginjo, vključno s hrano, obleko, stanovanjem, zdravniško oskrbo in potrebnimi socialnimi storitvami; pravico do varstva v primeru brezposelnosti, bolezni, delovne nezmožnosti, vdovstva ter starosti ali druge nezmožnosti pridobivanja življenjskih sredstev zaradi okoliščin, neodvisnih od njegove volje« (Splošna deklaracija človekovih pravic, 25. čl).

Kako so ta načela podprta v najbogatejši državi na svetu, ki ima neprecenljive prednosti in zato nobenih izgovorov, da jih popolnoma ne izvrši? Chomsky piše, da ima ZDA najslabše rezultate o revščini v industrializiranem svetu. Na desetine milijonov ljudi je

⁴ Paula Dobriansky je za časa Reagana in Busha starejšega vodila pozicijo Državnega sekretarja za človekove pravice in človekove zadeve, pri administraciji Busha mlajšega pa je prevzela delo podsekretarke za globalne zadeve.

lačnih vsak večer, vključno z milijoni otrok, ki trpijo za identičnimi boleznimi, značilnimi za tretji svet. V New Yorku, enemu izmed najbogatejših mest na svetu, živi 40% otrok pod mejo revščine, prikrajšani za minimalne pogoje, ki bi jim dali vsaj malo upanja na pobeg iz bede, pomanjkanja in nasilja. To je samo en del univerzalne svetovne katastrofe. Unesco ocenjuje, da okoli 500.000 otrok na leto umre samo zaradi odplačevanja dolga, ki ga storijo banke. Komercialne banke so odobravalale slaba posojila svojim najljubšim diktatorjem, dolgove pa morajo sedaj odplačevati ostali, torej revni. Medtem Svetovna zdravstvena organizacija ocenjuje, da vsako leto 11 milijonov otrok umre zaradi bolezni, ki je lahko ozdravljiva. Svetovna zdravstvena organizacija pravi pojavu kar »tih genocid«: lahko bi bil zaustavljen za voljo nekaj penijev na dan (Chomsky 1994).

Pa pogledjmo 23. člen Deklaracije (Splošna deklaracija človekovih pravic, 23. čl): »Vsakdo ima pravico do dela in proste izbire zaposlitve, do pravičnih in zadovoljivih delovnih pogojev in do varstva pred brezposelnostjo« ter »Vsakdo, kdor dela, ima pravico do pravične in zadovoljive nagrade, ki zagotavlja njemu in njegovi družini človeka vreden obstoj in ki naj se po potrebi dopolni z drugimi sredstvi socialnega varstva« in ne nazadnje tudi »Vsakdo ima pravico sodelovati pri ustanavljanju sindikata ali pridružiti se sindikatu za zavarovanje svojih interesov.« Pa si najprej oglejmo zadnjo točko. Chomsky ugotavlja, da imajo formalno v ZDA vsi pravico do vključevanja v sindikate. Realnost pa je precej drugačna. Leta 1992 je Mednarodna organizacija za delo (International Labor Organization), ki ima sicer redko neprijazno besedo za svoje plačnike, pozvala ZDA, da se prilagodi mednarodnim delovnim standardom na področju »stalnih delavcev zamenjave« (permanent replacement workers), ki so bili takrat v okviru industrijskih držav kršeni samo s strani ZDA in Južne Afrike. Stalni delavci zamenjave so bili tisti delavci, ki so prišli na mesto odpuščenih delavcev članov sindikatov, in sicer z namenom, da se stavka prekine: mednarodno delovno pravo je obsodilo tovrstno prakso, vendar pa je ta v ZDA opravičena (Chomsky 1994).

Po podatkih Oddelka za delo ZDA, ki jih omenja Chomsky, je predstavljalo uničenje sindikatov enega glavnih mehanizmov nižanja plač, proces, ki se je začel že v obdobju Reagana. Zdravstveni in varnostni pogoji na delovnem mestu so se prav tako poslabšali: obstajajo sicer zakoni, a niso nikoli prišli v veljavo, zaradi česar je prišlo v zadnjem desetletju do ogromnega števila nesreč na delovnem mestu. Potem je tu še vpliv padca

sindikatom na demokracijo: sindikati so namreč eden redkih mehanizmov, s pomočjo katerega lahko običajni ljudje vstopajo v politično areno. Ne nazadnje je tu še psihološki efekt. Uničenje sindikatov je eden generalnih prizadevanj, da bi prišlo do privatizacije, do odprave solidarnosti, občutka, da se vsi delavci borijo za eno (Chomsky 1994).

Pa se vrnimo na 23. člen, ki pravi, da imamo vsi »pravico do dela«. Že samo leta 1994 je bil odstotek brezposelnih višji od odstotka brezposelnih leta 1930. Prav tako se je izkazalo, da je na trgu dela prišlo do rasti dela za določen čas. Ekonomisti pozdravljajo omenjen podatek, kot izraz povečane fleksibilnosti trga dela. Tovrstno delo je vsekakor dobro za profit, kar pomeni, da je dobro za ekonomijo. Izpostaviti je potrebno tudi to, da zaposleni delajo čedalje več, za manj denarja. Leta 1994 so bile plače v ZDA najnižje od vseh industrijskih držav, razen Velike Britanije (Chomsky 1994). Ko so se 1970 leta začela oblikovati neoliberalna načela, so bile plače v ZDA najvišje, v primerjavi z ostalimi industrijskimi državami. Sedaj pa je situacija povsem drugačna. Realne plače posameznikov so se drastično znižale in so blizu najnižjim plačam ostalih industrijskih držav. Po mnenju Chomskega je upadel tudi šibek benefičijski sistem (Chomsky 2006c, 211).

Chomsky pravi, da je postal kapital ekstremno mobilni, medtem ko je delovna sila ravno nasprotna. Napisano nosi zelo pomembne posledice, saj to pomeni, da se lahko kapital, in z njim potreba po delovni sili, hitro preseli v področje s cenejšo delovno silo in nižjimi pogoji glede okolja. Omenjeno je bilo v primeru ZDA zelo očitno, ko je prišlo do podpisa sporazuma NAFTA. Poleg napisanega pa obstaja še ena nevarnost. Amerika se je ob podpisu ZDA zavezala, da bo znižala plače nekvalificiranim delavcem, kar v ZDA znaša okoli 70 – 75%. Da pa bi dejansko prišlo do zniževanj plač, pa ni potrebno seliti manufakture, potrebna je samo grožnja. Grožnja zadostuje pri znižanju plač ter povečanju delavcev za določen čas (Chomsky 1994).

5.3 Intelektualci

Po Chomskem propaganda ne predstavlja edinega mehanizma, katerega funkcija je indoktrinacija preostalega prebivalstva, torej prebivalstva, ki ne sodi v razred »močnih«. Zelo pomemben mehanizem predstavljajo tudi intelektualci. Odkrili smo že, da je za preživetje neoliberalnega sistema potrebna manipulacija večine. Ta manipulacija pa se po Chomskem izvaja tudi v sektorju, v katerega povprečna oseba najmanj dvomi. To je sektor izobrazbe. Tako Chomsky nadaljuje, da imajo zahodni strokovnjaki pomembno nalogo kot strokovnjaki za legitimacijo vzpostavljenega družbenega reda. V zadnjem času so se še posebej izpostavili v prepričevanju dežel tretjega in postkomunističnega sveta, naj vpeljejo svobodni trg in na stežaj odprejo vrata svetovni trgovini (Rizman v Chomsky 2006b, 64).

Chomsky dostikrat piše o visoki stopnji indoktrinacije v svoji zemlji, kar vpliva na veliko ljudi, zlasti na izobražene sloje, da se strinjajo z vladajočo strujo. Chomsky razlaga, da je slednje produkt dejstva, da so izobraženi prepogosto izpostavljeni neprekinjenem toku propagande. Slednja je usmerjena nanje zaradi njihove pomembnosti v sistemu, zato morajo biti zelo dobro nadzorovani. Tako postajajo izobraženci instrument propagande. Njihova funkcija je, da javno potrjujejo in razvijajo ideološke principe. Če slednjih, vladnih principov ne sprejemajo, so eliminirani iz razreda privilegirane elite (Fox 2003, 9). Kot smo že napisali, zagovarja Chomsky tezo, da norme oblikujejo izključno močni, kjer ima v mislih seveda ekonomsko – politično elito, in sicer po svojih potrebah. Intelektualci pa so tisti, ki jih potrdijo, in s tem tudi opravičijo (Chomsky 2005c).

Univerze so že lep čas institucije, ki tako ali kar najtesneje sodelujejo s korporacijami, tj. s kapitalom. Univerze dobivajo sredstva za svoj obstoj v glavnem od države oz. od davkoplačevalcev. Torej bi jim morale biti tudi odgovorne oziroma bi morale biti kar najtesneje povezane z javnostjo, ki ima pravico vedeti, kaj se dogaja na univerzah (Rutar 2003, 19 – 20). Univerze niso samostojne institucije. Na univerzah se seveda tu in tam najdejo samostojne osebe, vendar pa to velja tudi za medije. In seveda korporacije tudi. Velja pa tudi za fašistične sisteme, ko smo že pri tem. Vendar pa je institucija kot taka parazitska. Odvisna je od zunanjih virov podpore, kot so zasebno

bogastvo, subvencije velikih korporacij ter oblast, ki je tako povezana s svetom korporacij, da ju ni mogoče razmejiti (Chomsky 1997č). Univerze so, zardi distribucije moči, sile in bogastva, instrumenti državne politike. Chomsky pravi, da intelektualci na univerzah nimajo tega privilegija, da bi se lotevali raziskav, ki jih zanimajo. Intelektualci delajo raziskave, ki zadostujejo potrebam, ki so nastale drugje, ki so kompatibilne z ideologijami, oblikovanimi drugje, in ki jih podpirajo institucije, ki imajo povsem svoje namene (Chomsky in Otero 2003, 286).

Res obstaja nekakšen konsenz med intelektualci, ki so si že pridobili moč in imetje ali, ki čutijo, da si ju lahko pridobijo s tem, da »sprejmejo družbo« kakršna pač je, in zagovarjajo vrednote, ki so »v časteh« v tej družbi. In prav tako je res, da je ta konsenz najbolj opazen med šolanimi strokovnjaki, ki so zamenjali prosto plavajoče intelektualce preteklosti. Na univerzah ti strokovnjaki ustvarjajo »tehnologijo brez vrednot« za reševanje tehničnih vprašanj, ki nastajajo v sodobni družbi, in imajo »odgovoren odnos« do teh vprašanj v že omenjenem smislu (Chomsky 1997c, 33). Tradicionalna vloga intelektualca naj bi bila, vsaj uradno, vloga nepristranskega kritika. Ta vloga se je tekom let izgubila. Vsekakor je zgrešena misel, da so lahko intelektualci, ter posledično izobraževalne institucije, objektivni do moderne zgodovine, saj se ti le stežka rešijo ideologije, v katero so vpeti. Je pa seveda povsem upravičeno zahtevati, da lahko v zahodnih demokracijah oseba vsaj dobi objektivne informacije o preteklih nacionalnih škandalih (Chomsky in Otero 2003, 267). Intelektualci so po Chomskem veliko bolj v poziciji, da odkrijejo laži, ki jih trosijo oblasti, da analizirajo dejanja, za katerimi se pogosto skrivajo povsem drugačni motivi, kot uradno. Takšno priložnost imajo vsaj v zahodnih demokracijah, ki prihaja skupaj s politično liberalnostjo, dostopnostjo do informacij in svobodo izražanja. Zahodna demokracija torej ponuja prostor, čas, pripomočke ter usposabljanje za iskanje prave resnice, ki se skriva za ideologijo, razrednim interesom in napačne interpretacije, skozi katere je prikazana aktualna zgodovina. Odgovornost intelektualca je torej govoriti resnico in odkriti laži. Kar za modernega intelektualca niti ni tako samoumevno (Chomsky 2002, 324 – 325).

Chomsky pravi, da se odgovornost intelektualcev skriva v tem, da govorijo resnico in razkrivajo laži. Vsaj to naj bi bil truizem, ki ne potrebuje komentarja. Seveda pa ni tako. Za sodobnega intelektualca sploh ni očiteno (Chomsky 1997c, 10). Ko govorimo o odgovornosti intelektualcev, moramo obravnavati predvsem njihovo vlogo pri

ustvarjanju in analiziranju ideologij (Chomsky 1997c, 28). Ameriški intelektualec zlahka pridiga o krepostih svobode in neodvisnosti, toda če ga resno skrbi, denimo, kitajski totalitarizem ali pa bremena, ki jih je kitajskim kmetom naložila vsiljena industrializacija, potem bi se moral spoprijeti z nalogo, ki je neskončno pomembnejša in izzivalnejša – nalogo ustvariti v ZDA intelektualno in moralno ozračje, pa tudi družbene in ekonomske razmere, ki bi tej deželi omogočile sodelovanje pri modernizaciji in razvoju, sorazmerno z njenim materialnim bogastvom in tehničnimi zmogljivostmi (Chomsky 1997c, 32). Ko govorimo o intelektualnem področju oz. o izobraževalnem področju v ZDA, moramo poudariti, da se ZDA se v svojem šolskem sistemu sploh ne dotikajo določenih tematik. Ena izmed teh je oblika vladavine. To je seveda pomembno, saj vodi do statusa quo v strukturi moči ZDA. Prav tako obstaja še ena tema, ki ni še doživela pretirane poglobitve, in sicer mednarodna vloga ZDA. Študentje in ostali zainteresirani nimajo možnosti, da bi se tematike lotili poglobljeno, da bi na omenjeno tematiko prejeli več različnih pogledov (Chomsky in Otero 2003, 290).

Chomsky pravi, da se ZDA spopadajo z zelo pomembnimi težavi indoktrinacije otrok. Procesom, ki na katerega ZDA zelo rade opozarjajo v tujih državah in zelo redko prepoznajo doma. Chomsky tako omeni primer članka v otroškem časopisu *Weekly Reader*, ki povsem napačno opisuje vojno v Vietnamu. V tem članku, ki je nagovarjal mlajše bralce, je bilo zapisano, da poteka vojna pravzaprav med S in J Vietnamom, ZDA pa so tiste, ki skušajo obvarovati J Vietnam pred S (Chomsky in Otero 2003, 172 – 173).

Chomsky trdi, da so univerze precej konservativne. To se najprej kaže v zaprtosti in netolerantnosti do drugačnih vednosti. Chomsky trdi, da ne verjame, da profesorji znotraj univerz sploh hočejo razumeti realno strukturo družbe. Zaradi ideološkega nadzora, ki so mu podrejeni, se izogibajo vsakemu spraševanju glede bistvenih dogajanj znotraj družbenega polja (Rutar 2003, 22). Intelektualci pa so veliko bolj v poziciji, da odkrijejo laži, ki jih trosijo oblasti, da analizirajo dejanja, za katerimi se pogosto skrivajo povsem drugačni motivi, kot uradno. Takšno priložnost imajo vsaj v zahodnih demokracijah, ki prihaja skupaj s politično liberalnostjo, dostopnostjo do informacij in svobodo izražanja. Zahodna demokracija torej ponuja prostor, čas, pripomočke ter usposabljanje za iskanje prave resnice, ki se skriva za ideologijo, razrednim interesom in napačne interpretacije, skozi katere je prikazana aktualna zgodovina. Odgovornost

intelektualca je torej govoriti resnico in odkriti laži. Kar za modernega intelektualca niti ni tako samoumevno (Chomsky 2002, 324 – 325).

Kljub temu, da ostaja za Chomskega univerza še naprej eno ključnih orodij države, pa je vseeno najbolj svobodna in odprta ustanova, kar jih premore družba. To dvoje navaja k temu, da je potrebno univerzo zavarovati pred politizacijo države in zasebnih korporativnih interesov pred najrazličnejšimi skrajneži od znotraj (Rizman v Chomsky 2006b, 64).

Do resnice pa lahko pridemo tudi sami. In sicer tako, da sami poiščemo informacije in se ne naslanjamo na »strokovnjake« ali oblast, da nam interpretirata dogodke v okviru svojih informacij (Chomsky 2002, 339). Chomsky pravi, da je bistven element za pridobitev pravih informacij proces, ki se imenuje »intelektualna samoobramba«. Ta pomeni, da je potrebno razumeti naravo informacije, ki ti jo nekdo vsiljuje ter njeno institucionalno izhodišče. Šele ko to storiš, lahko dosežeš popravke ali drugačne poglede. Seveda je ta naloga zelo težka, če se je posameznik loti sam, je pa uspeh možen, če poteka komunikacija z drugimi (Chomsky 1990).

6 SKLEP

Naj zaključek diplomske naloge začnem z osebno izpovedjo general Smedley Butlerja, ki je v mnogih ameriških vojaških odpravah odigral vlogo enega najvidnejših mož. Slednja izpoved na slikovit in osebni način prikaže najgloblje bistvo neoliberalizma. Butler se svojega službovanja v ameriški vojski spominja takole:

V vojski sem služil 33 let in štiri mesece. V tem obdobju sem večino časa preživel kot silak, ki je delal za velik posel, Wall Street in bankirje. Skratka, bil sem izsiljevalec, lopov v službi kapitalizma. Tako sem leta 1914 pomagal narediti Mehiko, zlasti Tampico, varno za ameriške naftne interese. Pomagal sem narediti Haiti spodoben kraj, da so lahko fantje iz National City Bank zbirali svoje dohodke. Pomagal sem pri plenjenju številnih držav v osrednji Ameriki, vse v korist Wall Streeta. V letih od 1902 – 1912 sem za bančno hišo Brown Brothers pomagal očistiti Nikaragvo. Leta 1916 sem zaradi Ameriških interesov glede sladkorja, v Dominikansko republiko ponesel ogenj. Leta 1903 sem po meri ameriških podjetij, ki trgujejo s sadjem, pomagal preurediti Honduras. Leta 1927 sem na kitajskem poskrbel, da Standard Oil niso ovirali pri njegovem poslovanju. Mladi fantje so bili poslani v smrt, ob tem pa pospremljeni s prelepimi ideali. Nihče jim ni omenil, da so bili dolarji in centi dejanski razlog, da so korakali v klanje in umiranje (Vodovnik v Chomsky 2005a, 132).

Za ZDA velja ideja, da predstavlja najbolj trdno demokracijo, saj se Ustava ZDA ni spremenila od samega začetka njene veljave. Če na osnovi pregleda dela in misli Noama Chomskega naredimo zaključek, bi lahko rekli, da predstavlja ZDA potemtakem tudi najbolj trden kapitalistični, neoliberalistični sistem.

Če je najbolj osnovna in primitivna ideja neoliberalizma ta, da postavlja kapital na prvo mesto, pred splošnim dobrim, potem lahko potrdimo, da so ZDA že od samega nastanka države neoliberalistično usmerjene. Chomsky je tako ugotovil, da so »arhitekti« ameriške ustave, očetje ameriškega naroda, pri kreiranju ključne listine njihove države, mislili na to, kako bodo za vse generacije v naprej zagotovili obstoj kapitala manjšine.

Pa vendar, po besedah Chomskega so ZDA svojo stabilnost dosegle prav zaradi politike, ki so jo vodile 150 let od samega začetka. ZDA so bile vse do I. svetovne vojne pretežno protekcionistične, zaprte in samozadostne. Po drugi svetovni vojni, pa pride v

zgodovini ZDA do pomembnega preobrata. ZDA najprej prepozna vlogo države v tržni ekonomiji ter prednosti svetovne odprte tržne ekonomije. Ta moment bi lahko opisali kot začetek ustvarjanja uradne zgodbe neoliberalizma.

V hipotezi se sprašujemo, če je z oblikovanjem Washingtonskega konsenza zares prišlo institucionalizacije neoliberalizma. Pa si pogledjmo po Chomskem najbolj bistvene politike, ki jih ta določa. Politika določa liberalizacijo trgovine in financ, organizacijo trga, da sam postavlja ceno, skrb za makroekonomsko stabilnost z zaježitvijo financ in nenazadnje tudi privatizacijo. Pri vsem tem pa je pomembno, da se država ne vmešava. Če izhajamo iz vidika, da so politike Washingtonskega konsenza oblikovane tako, da koristijo kapitalu in škodijo splošnem dobremu, potem lahko našo hipotezo potrdimo. Če smo torej že prej zapisali, da so imeli že »očetje« ameriškega naroda pri oblikovanju ustave pred očmi kapital, ta filozofija pa je bila bistvo državnega vodenja vse do I. svetovne vojne, lahko ideje vodij ZDA enačimo z idejami konsenza. Prav zato ni nič čudno, da je idejni vodja konsenza, kot je razvidno že iz samega imena, prav Washington. Chomsky pravi, da so poglavitni oblikovalci neoliberalnega Washingtonskega konsenza lastniki zasebne ekonomije, med katere šteje predvsem ogromne korporacije, povečini ameriškega porekla, ki nadzorujejo velik del mednarodne ekonomije in imajo sredstva, da obvladujejo nastajanje politike kot tudi strukturiranje mišljenj in stališč. ZDA imajo zaradi očitnih razlogov v tem sistemu posebno vlogo.

Pri drugi hipotezi se sprašujemo o razliki med tolmačenjem in realnostjo učinkov Washingtonskega konsenza. Če stojijo za konsenzom subjekti zasebne ekonomije, potem lahko zaključimo, da so primarni cilji konsenza prav povečanje blaginje zasebnega kapitala. Da je temu res tako, ponuja Chomsky zaskrbljujoče število primerov. Naj omenim samo Mehiko, katero je ekonomska javnost hvalila kot odlično učenko pravil Washingtonskega konsenza in jo ponujala drugim za vzor. Ko so se mezde sesule, se je revščina povečala skoraj tako hitro, kot število milijarderjev, pritekal je tuji kapital, ki je bil predvsem špekulativni ali pa je bil namenjen izkoriščanju cenene delovne sile, ki jo je nadzorovala nasilna demokracija. Znano je tudi sesutje hišice iz kart, decembra 1994. Danes si polovica prebivalstva ne more zagotoviti niti osnovnih potreb po hrani, medtem ko človek, ki nadzoruje trg koruze, ostaja na seznamu mehiških milijarderjev (Chomsky 2005b, 36 – 37).

Prav tako smo prišli do ugotovitve, da je Chomsky mnenja, da so načela neoliberalizma kanalizirana preko določenih mednarodnih institucij. S pomočjo analize literature Noama Chomskega smo ugotovili, da je vloga omenjenih institucij nadzor in vodenje politik, ki dovoljujejo rast kapitala. Prav tako smo ugotovila, da ima ZDA znotraj teh, poleg ostalih partnerskih držav, prav poseben status. Ta si namreč dovoljuje kršenje, manipulacijo ali ignoriranje osnovnih določil mednarodnih sporazumov, če to pomeni korist za ZDA. Seveda, ko rečemo korist, v mislih nimamo vseh državljanov ZDA, ampak multikorporacije. Iz tega lahko sledi, da so dejansko vodilni igralci svetovnega igrišča, vodilni določevalci o poziciji posamezne države v mednarodnem okolju, ameriške multikorporacije. Zaključek je zastrašujoč, a vendar nič manj realen.

Vpliv multikorporacij je po Chomskem veliko večji kot si sploh lahko predstavljamo. Tako pravi, da je njihov vpliv čutiti tudi v tako banalnem, a očitno pomembnem sektorju, kot so mediji. Preko medijev mislimo na propagando, ki ustvarja posameznika po meri korporacij. Subjekti odločanja potrebujejo nevedne posameznike, s katerimi je možno manipulirati. Ta manipulacija se dogaja tako subtilno, da se le redki zavedajo njenega učinka: pasivni in nevedni posamezniki, ki dopuščajo kapitalu, v našem primeru multikorporacijam, da nemoteno kopičijo kapital na njihov račun.

Tudi v primeru človekovih pravic pride Chomsky do spoznanja o vplivu manipulacije, saj po njegovem mnenju v današnjem času zadostuje že samo govoričenje o človekovih pravicah, kljub temu da so te kršene. Da je temu res tako, smo dokazali na osnovi pregleda členov Deklaracije o človekovih pravicah ter odmika realnosti od teorije. S pomočjo podrobnega pregleda zgoraj omenjenih elementov lahko potrdimo tudi tretjo hipotezo.

Manipulacija pa je prisotna tudi v sektorju, ki bi moral vzbujati največ strahu. Izobraževalni sektor, in posledično intelektualci, so pomemben del nemotenega izvajanja velikega načrta korporacij. Intelektualci so tako ujeti v paradigmo kapitalizma, z edinim možnim odgovorom na njegove učinke. Da je to edini pravi sistem, ki dopušča najbolj pravično ureditev za vse.

In kje Chomsky vidi rešitev? Seveda v demistifikaciji neoliberalnih načel tam, kjer je to najbolj možno in pričakovano. V sektorju intelektualcev. Intelektualci so po mnenju Chomskega tisti, ki se morajo upreti splošnemu neoliberalnemu diskurzu, in sicer skozi iskanje prave resnice, skozi upiranje zaslepljeni manipulaciji, ki jo širi elita ter skozi

intelektualno analizo vseh informacij, ki so nam dostopne. Z drugimi, bolj preprostimi, besedami, rešitev se nahaja v dejanjih, ki jih že od samega začetka svoje akademske poti prakticira in živi sam Noam Chomsky.

7 LITERATURA

1. Barsky, F. Robert. 1997. *Noam Chomsky – A Life of Dissident*. Dostopno prek: <http://cognet.mit.edu/library/books/chomsky/chomsky> (12. avgust 2009).
2. Chomsky, Noam. 1989. *Necessary Illusions Throught Control in Democratic Societies*. Boston, Massachusetts: South End Press.
3. --- 1990. *Bewildering the Herd*. Dostopno prek: <http://www.chomsky.info/interviews/19900907.htm> (5. junij 2009).
4. --- 1994. *On the U.S. Human Rights Record*. Dostopno prek: <http://www.chomsky.info/articles/199407--.htm> (23. april 2009).
5. --- 1996a. *Free Market Fantasies: Capitalism in the Real World*. Dostopno prek: <http://www.chomsky.info/talks/19960413.htm> (4. april 2009).
6. --- 1996b. *On Democracy*. Dostopno prek: <http://www.chomsky.info/interviews/1996summer.htm> (19. oktober 2009).
7. --- 1997a. *Market Democracy in a Neoliberal Order: Doctrines and reality*. Dostopno prek: <http://www.chomsky.info/articles/199711--.htm> (23. april 2009).
8. --- 1997b. *The Passion for Free markets*. Dostopno prek: <http://www.chomsky.info/articles/199705--.htm> (14. maj 2009).
9. --- 1997c. *Somrak demokracije*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
10. --- 1997č. *What Makes Mainstream Media Mainstream*. Dostopno prek: <http://www.chomsky.info/articles/199710--.htm> (14. maj 2009).

11. --- 1998a. *Jubilee 2000*. Dostopno prek: <http://www.chomsky.info/articles/19980515.htm> (17. oktober 2009).
12. --- 1998b. *The United States and the »Challenge of Relativity«*. Dostopno prek: <http://www.chomsky.info/articles/199811--.htm> (14. maj 2009).
13. --- 2002. *American Power and the New Mandarins*. New York: The New Press.
14. --- 2003. *Commentary: moral truism, empirical evidence, and foreign policy*. Dostopno prek: <http://www.chomsky.info/articles/200310--.pdf> (5. oktober 2009).
15. --- 2005a. *911 – Enajsti september*. Ljubljana: Založba Sanje.
16. --- 2005b. *Profit pred ljudmi*. Ljubljana: Založba Sanje.
17. --- 2005c. *Simple Truths, Hard Problems: Some thoughts on terror, justice, and self-defense*. Dostopno prek: <http://www.chomsky.info/articles/200501--.pdf> (5. oktober 2009).
18. --- 2006a. *The Hopeful Signs Across Latin America*. Dostopno prek: <http://www.chomsky.info/interviews/20060307.htm> (19. oktober 2009).
19. --- 2006b. *Prevlada ali preživetje*. Ljubljana: Založba Sanje.
20. --- 2006c. *Sila, zakon in obeti za preživetje*. Novigrad: Pučko otvoreno učilište.
21. --- 2008. *Humanitarian Imperialism: The New Doctrine Of Imperial Right*. Dostopno prek: <http://www.chomsky.info/articles/200809--.htm> (14. maj 2009).
22. --- 2009a. *Human Rights in the New Millennium*. Dostopno prek: <http://www.chomsky.info/talks/20091029.htm> (5. junij 2009).

23. --- 2009b. *The Responsibility to Protect*. Dostopno prek: <http://www.chomsky.info/talks/20090723.htm> (17. oktober 2009).
24. --- 2009c. *What we know*. Dostopno prek: <http://bostonreview.net/BR30.3/chomsky.php> (5. junij 2009).
25. Chomsky, Noam in Carlos Otero. 2003. *Chomsky on Democracy and Education*. New York: RoutledgeFalmer.
26. Dossani, Sameer. 2009. *Chomsky: Understanding the Crisis Markets, the State and Hypocrisy*. Dostopno prek: http://www.fpif.org/articles/chomsky_understanding_the_crisis_markets_the_state_and_hypocrisy (15. junij 2009).
27. Fox, Jeremy 2003. *Čovski i globalizacija*. Beograd: Esoteria.
28. MIT Linguistics Program. 2002. *Noam Chomsky*. Dostopno prek: <http://www.chomsky.info/bios/2002----.htm> (11. avgust 2009).
29. Rizman, Rudi. 2003. *Iskalec prave resnice*. Dostopno prek: <http://www.mislec.net/forum/viewtopic.php?t=264> (11. avgust 2009).
30. Rutar, Dušan. 2003. *Noam Chomsky o anarhizmu in demokraciji*. Ljubljana: UMco.
31. Shank, Michael. 2007. *Chomsky Takes on the World (Bank)*. Dostopno prek: <http://www.chomsky.info/interviews/20070516.htm> (18. oktober 2009).
32. --- 2008. *Chomsky on the Rise of South*. Dostopno prek: <http://www.chomsky.info/interviews/20080130.htm> (18. oktober 2009).
33. Vodovnik, Žiga. 2003. *Oblastniki se zavedajo, da je njihova moč šibka*. *Delo*, 34 – 35 (6. december).

34. --- 2008. Intervju z avtorico. Ljubljana. 17. maj.
35. Wikipedia. 2010a. *Washington consensus*. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Washington_Consensus (14. maj 2009).
36. --- 2010b. *Aid to Families with Dependent Children*. Dostopno prek: http://en.wikipedia.org/wiki/Aid_to_Families_with_Dependent_Children (14. maj 2009).
37. Združeni narodi. Generalna skupščina. 1948. *Splošna deklaracija človekovih pravic*. Dostopno prek: <http://www.varuh-rs.si/index.php?id=102> (26. junij 2009).
38. Zidar, Marija. 2005. *Če nameravaš bombardirati državo, ji tega ne napoveduješ tri leta*. Delo, 4 – 6 (2. april).

PRILOGE

Priloga A: O Noamu Chomskem

Avram Noam Chomsky je brez dvoma zelo zanimiva osebnost. Ne glede na to, ali se človek z njegovimi političnimi in lingvističnimi tezami strinja ali ne, nikakor ne more zanemariti dejstva, da je bilo njegovo življenje že od nekdaj nenavadno. Seveda z napisanim mislimo na tisti pozitiven pomen besede, kot je lahko nenavadno življenje genija.

Na svetu tako skoraj ni človek, ki ne bi poznal njegovega imena. Res je, mogoče je slednji stavek malce pretiran, pa vendar. Chomsky je beseda, ki postala skoraj tako splošno znana, kot sta besedi Darwin ali Galilejo Galilej. Njegovo ime je torej postalo kult. Prav zaradi napisanega si bomo najprej ogledali dejstva, ki so zaslužna za občo razpoznavnost Chomskega, nato pa še na kratko orisali njegovo življenje.

Chomsky kot kulturna osebnost

Avram Noam Chomsky je ena tistih oseb, ki ljudi nikoli ne pustijo hladne ali ravnodušne. Zato se zdi, da sta globoko spoštovanje ali mrzlično zaničevanje edini čustvi, ki se ob besedi Chomsky lahko porodita v glavi posameznika. Vsaj tak občutek spreleti človeka, ko v kakšnega od priljubljenih spletnih iskalnikov odtipka njegovo ime in prebira članke napisane na njegov račun. Je kontroverzen, neposreden in za nekatere nespameten. Seveda pa za večino od nas predstavlja simbol svobode govora, treznega razmišljanja in zagovornika vseh tistih, ki se sami ne morejo zagovarjati.

Slovenija ni nobena izjema. Vsaj ko govorimo o priljubljenosti Chomskega. Tudi pri nas se prenekateri spotikajo ob njegovo delo, na srečo pa so zares glasni predvsem tisti, ki priznavajo njegovim idejam izreden pomen. Primerjave z Einsteinom in Rousseaujem (Rizman v Chomsky 2005b, 6) zato niso prav nič presenetljive. Žiga Vodovnik (Vodovnik 2003, 34 – 35) gre v članku o Chomskem celo tako daleč, da ga primerja z genijem humanistike ter mu dodeli naslov žive legende: »Uvršča se med deseterico

najbolj citiranih humanističnih avtorjev in je danes še edini živeči član te elitne skupine. Mesto si torej deli z Marxom, Biblijo, Shakespearom.«

Napisano potrjuje tudi priznan slovenski intelektualec ter osebni prijatelj Noama Chomskega, Rudi Rizman, ki navaja sledeči podatek: »Pri Arts and Humanities Citation Index so samo za obdobje 1980 do 1992 ugotovili, da je bil Chomsky z več kot 4.000 citati najbolj citirani živeči mislec, medtem ko je zavzel osmo mesto, če upoštevamo tudi mrtve mislece, tj. takoj za Marxom, Leninom, Shakespearom, Aristotelom, Svetim pismom, Platonom, Freudom ter pred Heglom in Cicerom« (Rizman 2003).

Rizman nadaljuje s podatkom, da je Chomsky objavil več kot 80 knjig in prek 1.000 razprav, ki posegajo na področja lingvistike, filozofije, politike, kognitivnih znanosti in psihologije. Impozanten je podatek, da je pri njem doktoriralo skoraj 90 študentov, pa skoraj nepregledno število del, ki obravnavajo njegovo delo in življenje, ali izdajateljski podvig založbe Routledge, ki je o njem v osmih knjigah objavila prek sto razprav. Standardni biografski zapisi navajajo, da je Chomsky revolucioniral lingvistično vedo, redefiniral njene profesionalne cilje in meje, epistemologijo, teorijo in metodologijo, medtem ko je njegovo družbeno misel težko spraviti v kakšen sistem idej (Rizman 2003).

Kot je že izpostavil Rizman (Rizman 2003) je misel Chomskega tako kompleksna, da jo je težko poenostaviti oziroma kategorizirati. Kljub temu ga z ideološkega vidika večina uvršča v razred anarhistov, neomarksistov ali svobodomiselnih socialistov. Pa vendar se v to klasifikacijo ne bomo spuščali. Pri slednji opredelitvi je pomembno predvsem to, kar je v svojem opisu Chomskega izpostavil McChensey, in sicer da je slednji vodilna intelektualna osebnost v današnjem svetu, ki se bojuje za demokracijo in proti neoliberalizmu. Je načelen in vztrajen demokratični nasprotnik ter kritik komunističnih in leninističnih političnih držav in strank. McChensey nadaljuje, da je Chomsky poučil veliko število ljudi, da demokracija ni nesporni temelj vsake postkapitalistične družbe, v kateri je vredno živeti ali se zanj bojevati (McChensey v Chomsky 2005, 20 – 21).

Chomsky je v svojih delih dokazoval absurdnost **enačenja kapitalizma z demokracijo** ali mišljenja, da bodo kapitalistične družbe tudi v najboljših okoliščinah kdaj odprle dostop do informacij in odločanja tudi zunaj najožjih in nadzorovanih možnosti (McChensey v Chomsky 2005b, 21).

V šestdesetih letih 20. stoletja je bil Chomsky izrazit ameriški kritik vietnamske vojne, širše vzeto pa je postal morebiti najbolj oster analitik tega, kako **zunanja politika ZDA** spodkopava demokracijo, duši človeške pravice in podpira interese peščice bogatih (McChensey v Chomsky 2005b, 21).

Kot navaja Rizman (Rizman 2003) je Chomsky tudi sicer najbolj kritičen do ameriške zunanje politike, za katero meni, da je sprta z racionalnostjo. Njen ideološki etos je v funkciji interesov velike sile, ki jo zanima le vzdrževanje in povečevanje njenega ekonomskega bogastva in moči. Ameriškemu povzdigovanju »svobodne trgovine« ni treba verjeti na besedo, ker misli samo na »imperialne« interese. Medtem ko so njegovi lingvistični spisi zastavljeni teoretično, pa so njegove politične analize konkretne in podložene z dejstvi. Za njihovo razumevanje po Chomskem ni treba imeti elitne izobrazbe. Zadostuje že, če bralec uporabi zdrav razum in prepričanje, na primer, da je vsaka agresija nekaj slabega, da je koncentracija oblasti nevarna in da imajo državljani večjo odgovornost do politike svoje države kot do politike tujih držav.

V osemdesetih letih prejšnjega stoletja, je začel Chomsky skupaj s soavtorjem Edwardom S. Hermanom raziskovati, kako **ameriški poročevalski mediji** služijo elitnim interesom in spodkopavajo sposobnost prebivalstva, da bi svoje življenje zares vodilo na demokratičen način. Njuna knjiga *Manufacturing Consent* iz leta 1988 ostaja izhodišče za vsako resno preučevanje delovanja poročevalskih medijev (McChensey v Chomsky 2005b, 21).

V analizah ameriških množičnih medijev je Chomsky prav tako ugotavljal, da ti poleg tega, da podpirajo družbeni status quo, ne zastavljajo kritičnih vprašanj o obstoječi družbeni strukturi. Vprašal se je, kako je mogoče med reklamama na televiziji ali v časopisnem komentarju, kjer je pisec omejen na 700 besed, sploh povedati kaj bistvenega? Razen tega so mediji skoraj brez izjeme v lasti vladajočih elit in korporacij, od katerih bi bilo naivno pričakovati, da se bodo konfrontirali s sistemom, s katerim bodisi obstanejo ali padejo. Do študentskih gibanj v 60. letih je sicer gojil simpatije, vendar je bil do njih tudi kritičen, ker so se preveč osredotočali na kritiko vladajočega razreda in zaradi njihove obsedenosti z revolucijo (Rizman 2003).

Na težave pa je opozoril tudi v akademskih krogih. V tej zvezi je izpostavil odgovornost **intelektualcev**, ki lahko pomembno prispevajo k vzpostavljanju miru in pravičnosti v svetu in družbah. Chomsky razume njihovo odgovornost kot odgovornost do tega, da

govorijo resnico in razkrinkavajo laži. Intelektualci so za to vlogo najbolj usposobljeni, ker imajo privilegiran dostop do informacij in analiz ter (samo)organizacije. Žal intelektualce pri odločanju med resnico in močjo prevečkrat premami slednja in z njo povezane koristi. Chomsky je zagovornik podobnih moralnih imperativov tudi, ko gre za univerzo. Ta mora po njegovem varovati avtonomijo, ki je zanj zlasti svobodna izmenjava idej, produkcija kritičnih analiz, eksperimentiranje, raziskovanje idej in vrednot ter učinkov in posledic intervencij družbe in države ter znanstvenega napredka (Rizman 2003).

Pregled življenja Noama Chomskega

Avram Noam Chomsky je svetovno ugleden politični aktivist, pisec in profesor jezikoslovja. Rodil se je 7. decembra 1928 v Philadelphii v zvezni državi Pennsylvania ZDA (Chomsky 2005b, 187). Njegov oče dr. William Chomsky je leta 1913 pobegnil iz Rusije, saj se je hotel izogniti služenju vojaškega roka, ter pribežal v Baltimore, kjer je kot profesor objavljala dela s področja hebrejske gramatike. Številni analitiki pripisujejo zelo velik vpliv očeta na življenje Noama Chomskega. Njegova mama Elsie Simonofsky je bila učiteljica na hebrejski šoli, njena politična občutljivost pa naj bi bila eden izmed razlogov, da je tudi sam postal politični aktivist. Bila je bolj levo orientirana kot njen mož, vedno pa se je zavzemala za skupno skrb za socialna vprašanja. S svojim mlajšim bratom Davidom sta bila vzgojena v judaistični tradiciji, obiskovala sta judovsko šolo, prejemale judovsko štipendijo, celotna družina pa je bila zelo vpletena v judovske kulturne dejavnosti. Chomsky je že v zgodnjem otroštvu skupaj s svojim očetom prebiral hebrejsko literaturo iz 19. in 20. stoletja. Svoj čas je preživel na hebrejski šoli, kjer je učno snov poznal že od prej, zato se ni ravno menil za učitelja, ki je bila v tem času njegova mama. Kasneje je tudi sam postal hebrejski učitelj, svoj politični pogled pa je čedalje bolj združeval z zionizmom (Barsky 1997).

Pri desetih letih je prvič objavil članek, in sicer v šolskem časopisu. V tem je komentiral padec Barcelone med špansko državljansko vojno ter anarho – sindikalistično in komunistično gibanje. Chomsky je obiskoval srednjo šolo, ko je Amerika odvrгла atomsko bombo nad Hirošimo. Kljub temu, da je velika večina podpirala omenjeno potezo, Chomsky z njimi ni delil istih čustev. Močan socialni občutek mu ni dovoljeval,

da bi našel opravičilo za omenjeno dejanje. Srednja šola mu ni bila nikoli všeč, zlasti zaradi nadzora in neposredne indoktrinacije, ki onemogoča kreativno in individualno razmišljanje. Pri šestnajstih letih je resno razmišljal o tem, da bi zapustil šolo, se odpravil v Palestino, kjer bi pomagal pri arabsko-židovski kooperaciji znotraj socialnih okvirov. Tako kot večina zionistov, je tudi Chomsky nasprotoval ideji, da bi v Palestini morala obstajati židovska država (Barsky 1997).

Leta 1945 se je vpisal na Univerzo v Pennsylvaniji, kjer je spoznal profesorja lingvistike Zellig Harisa, ki je imel v nadaljnjih letih velik vpliv nanj. Leta 1947 je spoznal Carol Schatz, s katero se je kmalu poročil (Barsky 1997).

Leta 1955 je doktoriral na Univerzi v Pennsylvaniji, istega leta se je pridružil še Massachusetts inštitutu za tehnologijo. Leta 1961 je postal redni profesor na katedri za Moderne jezike in lingvistiko (MIT Linguistic program 2002).

Leta 1967 je izdal esej Odgovornost intelektualcev in postal eden vodilnih nasprotnikov vietnamske vojne. Odtlej je poznanost širom sveta dosegel z vztrajnim političnim aktivizmom, ki ga je zaznamovala lucidna kritika zunanje politike ZDA, analiza delovanja množičnim medijev, analiza mednarodnih odnosov, zagovarjanje človekovih pravic (Chomsky 2005a, 187).

Avram Noam Chomsky je v svoji dolgoletni karieri prejel nešteto nagrad ter številna častna priznanja s strani priznanih svetovnih univerz.

Priloga B: Intervju z dr. Žigo Vodovnikom

Na temo Noama Chomskega in neoliberalizma sva se z doc. dr. Žigo Vodovnikom pogovarjala v Ljubljani, dne 17. maj 2008.

Chomsky že leta opozarja na nevarnosti režima, ki mu na splošno pravimo neoliberalizem. Ali lahko na kratko napišete dogodke, ki so po mnenju Chomskega odgovorni za začetek razvoja neoliberalizma. Katere so po Chomskem poglavitne karikaristike in nevarnosti?

Liberalizem kot tak sploh ni sporen. Ko človek prebira Chomskega, kljub temu, da se ga uvršča med anarhistične avtorje, on pravi da ni neke bistvene razlike med klasiki liberalizma, kot je na primer Humboldt, ki ga Chomsky večkrat citira, potem tudi Adama Smitha, ki so ga zreducirali na nevidno roko, čeprav na primer Chomsky večkrat fenomenalno citira, da je v vseh petih volumnih bogastvo narodov omenjeno enkrat, medtem ko če bereš nekaj strani dalje vidiš, da daje kritiko družbe, ki ne spodbuja kreativnosti, ki je zatiralska in tako naprej.

Torej tisti klasični liberalizem je neka zelo plemenita tradicija, ki je na žalost danes zgolj v službi tega, da daje avro liberalizmu oziroma, da je nek apologet tem procesom, ki niso sicer zgolj nedemokratske, ampak antidemokratske.

Kje so se torej zadeve zalomile? Zakaj torej nismo sledili idejam klasičnega liberalizma?

Zagotovo ta ideja klasičnega liberalizma v praksi sploh nikoli ni bila v tolikšni meri udejanjena. Danes na primer je paradoksalno to, da so nosilci bakle liberalizma nova družbena gibanja, liberalna družbena gibanja, nikakor pa ne korporativni sektor oziroma politične elite. Zato, ker ti procesi neoliberalizma, ki poskušajo sebi podrediti zakonitosti trga, ki poskušajo zreducirati sfero participacije ljudi, enostavno nimajo nobene zveze z idejo klasičnega liberalizma Davida Ricarda, Adama Smitha, tudi starejših politologov Thomasa Jeffersona ali Thomasa Paina, ki so že takrat nekako opozarjali pred naraščajočim sistemom korporacij, ki bodo enostavno uničile

demokracijo. Izhajajo iz čisto preproste logike, da družba, ki je enostavno paralizirana s tem, da imajo nekateri ogromno moči, bogastva in lastnine, na drugi strani pa obubožane množice, enostavno ne more biti demokratično, saj nimajo enakega vpliva na odločitve.

Kateri so tisti dogodki, ki postavijo temelje neoliberalizma oziroma dajo podlago za dogodke, ki se trenutno dogajajo v zunanji politiki?

Zagotovo je to konec 60. in začetek 70. let z narodno – osvobodilnimi boji v Aziji in Afriki. Takrat se je celotna paradigma kolonializma morala spremeniti. Se pravi do takrat so lahko zahodne sile obvladovale svet zgolj s silo, vojaško premočjo, zatem pa so bile bipolarne razdelitve sveta prisiljene spremeniti svoj način obvladovanja njihovih interesnih sfer. Tako so te institucije, ki so bile vzpostavljene po koncu druge svetovne vojne, to je Mednarodni denarni sklad, Svetovna banka, prej še General Agreement on Tariffs and Trade, ki se je leta 1995 pretransformiral v Svetovno trgovinsko organizacijo, so enostavno začele služiti drugim interesom. Na primer v avli Svetovne banke piše: »Predstavljajte si svet brez revščine«. Malo bizarno, če pogledamo podatke Svetovne banke o njenih dejanjih v preteklih desetletjih.

Tedaj se je odvisnost tega sveta, če hočete »belega centra«, spremenila in začelo se je izkoriščanje določenih držav oziroma držanje določenih držav v podrejenosti z ekonomskimi politikami. Takrat so se še okrepile politike Washingtonskega konsenza.

Takrat se je torej to začelo, seveda pa je glavni mejnik, ki ga je mogoče eksplicitno pokazati, zagotovo izvolitev Reagana v Ameriki in Thacherjeve v Veliki Britaniji.

Kako pa je druga svetovna vojna vplivala na razdelitev sveta? Chomsky večkrat omeni, da si je po drugi svetovni vojni Amerika prisvojila Bližnji vzhod?

No, omenjeno sam uvrščam v klasično tradicijo kolonializma. Torej tiste prejšnje paradigme, kjer se je pač vladalo s silo oziroma z mednarodnimi dekreti, če upoštevamo, da se je po prvi svetovni vojni Britaniji dodelil »mandat« nad Irakom, nad Palestino.

Ali moderni režimi, kot je moderna demokracija, res dopuščajo sodelovanje vseh subjektov na ravni države in na ravni sveta?

Zagotovo je to zelo kompleksno vprašanje. Po eni strani je očitno, da se ne izkoriščajo vse možnosti, da bi se upoštevala volja ljudstva, celo omogočila participacija ljudi pri sprejemanju odločitev. S tem se lahko ta demokratični deficit znotraj države dejansko zmanjša. Ampak to niti ni tako vprašljivo kot je vprašljivo dejstvo, da se demokratični deficit danes celo povečuje. Najpomembnejše odločitve se ne sprejemajo več znotraj države, ampak znotraj pisarn v Ženevi, New Yorku, kjer jih sprejemajo demokrati, ki niso odgovorni ljudem, ki jih te politike zadevajo. Seveda Chomsky opozarja, da kljub temu, da ta sistem nacionalnih držav ni dober in je nelegitimen, da je potrebno celo nacionalne države na dolgi rok odpraviti, jih je danes ironično potrebno krepiti, ker enostavno predstavljajo neko sfero, kjer lahko posamezniki participirajo, sprejemajo odločitve, in nenazadnje, države še omogočajo neke socialne servise itd. In to je dejansko tista sfera, ki jo želijo korporacije čim hitreje odpraviti.

V koliki meri pa interesi korporacij vplivajo na mednarodno politiko in mednarodno okolje?

To je očitno. Če se na primer omejimo na ZDA, kako se sploh dobivajo volitve. Chomsky na primer pravi, da se volitve v ZDA ne zmagujejo, ampak kupujejo. In dejansko je vpliv mednarodnih korporacij ogromen, tako na zunanji politiki, kot tudi na notranji. Že sam način lobiranja v ZDA omogoča posameznim interesom še toliko večjo vlogo pri oblikovanju posameznih politik. Že na čisto legalni in institucionalni ravni. Kaj je pa tisto na latentni, neformalni ravni, pa je le še toliko bolj očitno. Samo če pogledamo skozi zgodovino, kaj je bilo glavno vodilo ameriške zunanje politike in njihovega osvajanja ostalih Latinsko Ameriških držav? Pridobiti si dostop na trge, dostop do surovin in dostop do poceni delovne sile.

Znameniti strateg Marcus iz Chiapasa je zapisal, da je obstoječi sistem sistema nekega podjetja, svetovnega podjetja, znotraj katerega je vloga nacionalnih držav popolnoma spremenjena. Nacionalne države so zgolj neki lokalni oddelki, lokalni politiki pa so zgolj lokalni managerji, ki morajo skrbeti, da so državljani znotraj teh nacionalnih držav

poslušni in da primerno opravljajo svoje naloge znotraj tega oddelka. Tako je vloga nacionalne države, zlasti majhne nacionalne države, še toliko manjša.

O enakosti glasovanja sploh ne bova spregovorila, saj je logično, da slednje načelo sploh ne drži.

Res je. Pomembno je vedeti, kako ključne institucije sploh funkcionirajo, kdo ima glavno besedo in kje te institucije sploh operirajo. Se pravi nastanjene so v bogatem zahodnem svetu, vodi jih bogati zahodni svet, operirajo pa po celem svetu. In kakšni so njihovi učinki.

Kakšen pa je pomen dobrodelnih organizacij?

Tudi na tem področju ni mogoče dati jasnega odgovora. Zagotovo je vprašljivo, še posebej, če se osredotočimo na nekaj primerov, v Latinski Ameriki, v Afriki, Palestini, Afganistanu in Iraku. Težava teh organizacij je, da so prisiljene sodelovati z ZDA, da dobijo nek dostop do kriznih žarišč oziroma neko mero varnosti. Pogosto so pa te nevladne organizacije način, kako dati legitimnost nedemokratičnim politikam. Zato je zelo težko reči, saj po eni strani obstajajo zelo plemeniti poskusi pravih nevladnih organizacij, po drugi strani pa obstajajo tudi takšne nevladne organizacije, katerih namen je malce drugačen.

Ali imajo sindikati kakršnokoli moč pri urejanju pravic delavcev?

Večinoma so sindikati nemočni, v določenih primerih pa so sindikati servilni oblasti. Tudi v Evropski uniji, kjer na bi bil pretok prost, ni prostega pretoka delovne sile. Obstaja neka rasistična logika, kateri delavci se lahko premikajo in kateri ne, iz katerih držav se lahko zaposlujejo in iz katerih ne.

Kdo določa svobodo govora?

Mislím, da bi morali k temu vprašanju pristopiti z druge smeri, in sicer kako ljudstvo dovoli, da se jih disciplinira.

Ali ima ljudstvo kakšno moč?

Zagotovo! Vendar pa je to stvar organiziranja in izobraževanja. In to na dolgi rok.

Kako skušajo zahodne kapitalistične države izvajati nadzor na prebivalstvom?

Chomsky pravi , da je za zahodne kapitalistične demokracije značilno to, da poskušajo ta »all job« nadzor prestal tudi na »ob job« nadzor. To dosežejo preko redukcije državljanov, ki so osveščeni, ki so aktivni, ki imajo neke interese, torej redukcije na pasivne potrošnike. Dobro je torej pogledati tudi vlogo ne zgolj korporativnega sektorja, ki poskuša prodajati svoje izdelke, ampak predvsem kulturne industrije, kako poskušajo moralizirati množice.